

14 Січня 1917.

№ 1—2.

14 Січня 1917.

ТИЖНЕВИК ПРОМІНЬ ТИЖНЕВИК

літератури, науки, мистецтва й громадського життя.

Не сумуй, моя кохана,
Що в чужій я стороні,—
Вийди в гай,—та ж там від рана
Ллються співи чарівні.
Там почувеш солов'я ти,—
Він чув спів мій тут в гаю,
І подавсь тобі співати
Про любов палку мою.
Слухай серцем в чистім полі
Срібний жайворонків дзвін:
Він порве твій дуж до волі—
Путь до сонця вкаже він.
Коли-ж буря пронесеться
З громом-стогоном страшним,
Знай,—то відгук мого серця
З його болем навісним.

Все, що серце хвилювало,
Змалку я в душі ховав
І весь скарб оцей помалу
Вітру й хмарам передав...
Не сумуй же, моя мила,
Моя пташко дорога,
Що нас доля розлучила,
Наче казкова яга...
Як захочеш із мною
Ти розважить смуток свій,—
Вийди в поле, в гай весною,
Де пташок співає рій;
Де без впину в травах б'ється
Живчик вічності святий...
Тільки слухай вухом серця—
Скрізь почувеш голос мій...

Д. Ар.

А. Пстоловський.

Записки Кирпатого Мефистофеля.

Р о м а н.

В розчинене вікно потягає розталого корою дерева і кислим, вохким духом водянистого, весняного снігу, що ріденько чвакає під ногами. Табашний дим, розділений течією повітря, незадоволено клублячись, розріджується. Чути, як дзвонять в Софійському Соборі великопостним, задумливим дзвоном. Там, у Соборі тихо тріскотять свічки, пахтить вільгостю стін, під баньою високо вгорі лунає монотонний голос дячка.

Весна—паскудний час, непокійний, розхристаний, безглуздий. Вечорами тільки й можна робити, що грати в карти. Тут принаймні знаєш, в чому річ. За одну ніч гри можеш взнати все минуле й майбутнє своїх партнерів.

Ось Карачапов, він здатний схопити людину, що попала в скрутне становище, здушити її за горло й душити доти, доки

ні копійки не лишиться у неї. Робитиме це серйозно, з діловитою пикою, мовчки, строго, поважно.

Клапан—боягуз, хапа дрібничками. Схопивши, озираться, біжить у куточок і там наминає свій маслачок. Крім маслачків ні про що не мріє.

Сосницький гасає в різні боки. Коли йдеться йому, може кинутись в воду і, ризкуючи життям, рятувати другого. Коли погано,—може підставити ніжку приятелів і знаходити для себе сатисфакцію в біді його.

Мені приємно заманути на саму го у і спихнути вниз. І той мент, коли в пошрених надією і захватом очах блискає жах—е найкращий. Приємно, коли увага застигає і ти обережно, м'ягко повертаєш його в той бік, який тобі потрібний. А він посміхається

й гадає, що сам іде, «Сам іде!» От за це ще можна багато дати: ти в йому так запанував, що він вже й не помічає того.

Сосницький бере у мене вже шосту сотню. Він більше не хоче ризикувати. Тепер він гратиме з розумом. Банк нароста. Це вже справжня гора. Але Сосницький по камінчику, як Клапан, длубає і з усіх сил тримає себе, щоб не кинутись на неї з криком «ура!» Він, недбало розсівшись, ставить малесенькі ставки,—його не обходить гора. Мене ж тягне вивести його на неї.

— Ну, Сосницький, давай в кумпанії? Га?

— Ні, мерсі.

— Що, волієш по гривеничку зароблять? Розсудливо. Катай, серденько, катай, принемиш діткам гостинчика. Ну, кинь дурниці! У двох же, кажу тобі. Ну-бо!

Сосницький раптом плигає:

— Давай, кат його мамі! Скільки там? Карачапов, бережіться!

Він сідає рівніше, зачісує обома руками жовту гриву, гула рукою по столі. Він от-от на самісенькій горі. Тоді я замислююсь і кажу:

— Ні, здається, момент не дуже добрий, треба, мабуть, подождати.

— Що?! Ждати? Чого?!

— Кращого моменту. Тепер не можна.

— Ех, ти, боягуз! Сам іду!

— Як хочеш, не ражу.

— Начхав я на твою раду. Скільки в банкові?

Він сам іде!

А побіч, за столом з закусками сидить оцей обгризений Нечипоренко. Немов не помічаючи сам, часом бере вилкою то гриб, то шматочок ковбаси і їсть. А щелепи йому десь аж корчить і хочеться кинутись виючи на їжу й обома руками пхати її в себе, сопучи та здригуючись від насолоди.

Іноді він підходить до нас і дивиться на сотняні папірці, які ми пересуваємо один до одного. На синюватих, голодних губах йому грає запобіглива і в той же час вибачлива посмішка старого ідейного інтелігента. І весь вигляд у його старий, ідейно-інтелігентський: зкудовчена мишачого кольору, кучерявенька борідка; попелясті па-

смочки волосся на висках і потилиці; неохайний, обшарпаний піджачок та вишивана сорочка з якоюсь стьождкою замість краватки; на ногах короткі штани, з-під яких видно руді халяви чобіт, які тепер ще носять, здається, тільки батюшки. Серед нас, серед наших ретельно поголених обличь, бездоганних комірців, строго проутюжених бриж на штанях, лякованих черевиків він робить вражіння не то псаломщика, не то прикащика з економії. І здається, що він сидить тут для того, щоб дочекатись, коли пан увільниться й дасть йому інструкції. Тоді він візьме свій клуночок, що лежить десь у кухні, суковату палицю й пішечки почимчикує на вокзал, жаліючи пятака на трамвай.

А колись же він царював на мітингах, і ця скудовчена борідка, ці пасмочки на потилиці викликали повагу. Неохайність і вбогість одєжи були потрібні, необхідні. Колись робітники на пам'ять вчили прокламації, написані цією рукою, що так тепер несміло й злодійкувато посилає на виделці в рот смашні гриби.

Він чекає на мене. Я сказав, що можу добути йому роботу. У його дома «жіночка та двійко маленьких», як він з грайливою посмішечкою довів до моєї відомості і, мабуть, обливаючись соромом за цю посмішку. Вже два тижні, як вони прибули з заслання, а він нігде не може знайти роботи. Так, так, я запропоную йому роботу.

Коли Сосницький зривається з гори і потім понуро сидить, мені стає нудно. Ми граємо цілу добу. Це може остогидіти.

Я закидаю руку назад, беру з столика телефонну трубку й викликаю Соню, не перестаючи грати. На Сосницького я не дивлюсь, але бачу, як рухи йому стають тягучими та занадто рівними,—так буває з людиною, яка пильно слухає і в той же час щось робить.

— Соня? Здорова. Так, це я... Не швидко. А втім не знаю. Твій чоловік програє, а я виграю. Йому в кохання йдеться, а мені ні. Але це давно вже відомо... Сосницький, твоя жінка питає, коли ти прийдеш додому?

— Сподіваюсь сьогодні.

— Сподівається сьогодні. А я прийду

зараз. Даси мені чаю? Чудесно. Ну, поки що бувай.

Кладу трубку й заявляю:

— Панове! Ставляю весь виграш плюс свою сотню. Чи виграю, чи програю, іду. Отже моя ставка... вісімсот. Ви тримаєте, Карачапов?

Карачапов жмурить око від диму цигарки і здає карти. Киргизське, смугляве, з вилиском, неначе погано почищене ваксою обличчя його непорушне й серйозне. Це значить, що в йому гарчить жадність. Йому хочеться загребти мої гроші. Вузькі, пукаті, прикриті млявими повіками очі дивляться в стіл.

Сосницький потягається і з протягом позіхає, занадто широко, як мені здається, розтягаючи свій масний, великий рот. Він хоче показати, що все йде як слід. Добре.

Я виграю.

— Бачиш, Дмитре, як треба грати? Ну, бувайте, мої панове.

В передпокою, одягаючись, я дивлюсь у дзеркало. Поруч зо мною стоїть Нечипоренко і в дзеркалі мені видно, що я на цілу голову вищий за його. Він короткий, куций, з круглою головою,—я—довгий, чорний, з довгастим лицем, гострою борідкою і густими бровами, похожими на дві лохматі гусені. Ніс у мене не кирпатий, а качиний, широкий і плескуватий на кінці, з довгими ніздрями. За все лице і постать мене називають Мефистофелем, а за ніс—Кирпатим Мефистофелем.

Нечипоренко натяга поганеньке, кремowego кольору пальтичко, піднімає комір і чекає на мене, тримаючи в руці круглу шапку рудого, собачого кольору. Коли я одягаю циліндра, що довгою строгою смугою одбиває світло електрики, я видаюся велетнем поруч з Нечипоренком.

— А вам не було занадто тепло в Сибіру в цьому пальті?—киваю я Нечипоренкові на його легесеньке пальто, натягаючи рукавички.

Нечипоренко знов не то вихиляється, не то потягається і, сміючись, говорить:

— Е, там у мене шубка була! Тут треба було трошки, тее-то-як-його, заставити, значиться...

Він любить називати де які речі зменшеним іменем: шубка, жіночка, діточки, грошенята.

На улиці запах весни чується дразливо-гостро. Над бульваром повисла безвуха, лиса голова місяця і розтеряно посміхається. Тополі, як два ряди величезних віників, стоять непорушно. Крізь прозорі вершечки їх видно блакитно-сріблясті хмаринки. Внизу під тополями бrenять балабайки і хіхікають незримі парочки. Побіч тротуару дзюркотить вода, а на брукові ще лежить брудний, потовчений сніг, подібний до шоколадної халви.

— Так, так, от уже й весна!..—зітхає Нечипоренко. Я почуваю, що він це говорить тільки для того, щоб почати розмову про роботу.

Я перехожу на бульвар і сідаю на лавочку, нічого не кажучи Нечипоренкові й не питаючи його, чи хоче він сидіти.

— Атож, атож, весна—кажу я.—Чудесна пора. А пам'ятаєте, як ми колись в таку пору революцію пушчали? Так, так. Ну, так, значиться, роботу? Чудесно, можна. Це можна, можна. Що ж ми вам придумаємо? Тільки от що, голубчику: я вже з вас наперед візьму слово, що ви триматимете в секреті нашу розмову. Діло наше, знаєте, професіональне, адвокатське. Людина ви, я знаю, конспіративна, але попередити треба.

Місяць одсунувся до будинків і звідти дивиться мені в лице. Пахтить мокрими кущами, та торішнім листям. Голова горить від безсонної ночі. Соня чекає на мене. Тепер ще нема восьмої, значить, Андрійко ще не спить.

— Я не розумію... А втім даю, розуміється, слово.

— От і добре. Значить, даєте. Ну от. А роботу поки що ми вам примудруємо таку. Часово, звичайна річ, так, щоб перебитись. Знання ніякого не треба. Так би мовити, дипломатичного характеру. Треба, розумієте, поїхати в один город і внушити одному чоловікові, що абсолютної істини на світі немає і що світ є не що інше, як тільки наша уява. Простішими словами, дорогий мій, треба, щоб цей чоловічок змалював на суді де-які речі так, як ми їх собі

уявляємо. А щоб це йому легше було зробити, ви допоможете йому. Це все ж таки праця,—направляти свою уяву по іншому напрямку. А кожна праця оплачується. Агітатор з вас добрий і вам це легко буде зробити. Як ви на це, га?

— Се-б-то, як же це?!

— Що саме? Ви про віщо?

Нема нічого більш зворушливого, як оця настовбурченість чесноти. З самого початку свого падіння.

— Ні, ви це серйозно?!

— Цілком серйозно, голубе. А що таке? Можете взяти на себе це доручення?

Нечипоренко раптом поривчасто підводиться і говорить поважним, колишнім своїм тоном, тим самим, яким колись давав мені накази по організації.

— Слухайте, товаришу Антоне, (мене, в дійсності, звуть Яковом) коли це жарт, то я нахожу, що він досить дурний. Коли ж серйозно, то...то...

Він не знаходить слова, яке відповідало б його почуванням.

— Та що таке, любчику? Які жарти? Цілком серйозно. Ага, я ще забув сказати: гонорар вам я можу запропонувати триста карбованців за удачне виконання і сто за неудачне. Видатки, звичайно, на мій кошт. Іхати яко мога швидче.

Триста карбованців для чесноти при голодних очах і діточках—це поважний удар їй. Нечипоренко посміхається.

— Одначе, цього я не сподівався. Чогочого, а цього не сподівався навіть від вас.

— Ну, голубчику, я не маю часу. Ви подумайте і приходьте з відповіддю. Тільки швидче. Бувайте.

Я встаю і злегка підіймаю циліндра.

— Здорово!—з непорозумінням говорить Нечипоренко. Він одсуває свою собачу шапку на потилицю і неодривно дивиться на мене. Я хитаю головою і йду вгору по бульвару. На лавах. по тім боці, що в затінку, кудочаться темними купками людські постаті. Я згадую, що сьогодні неділя.

Іду довго, але кроків за собою не чую. Стоїть на місці, чи, напнувши шапку по самі очі, спішить до своєї «жіночки» швидче

розказати про все, що чула й бачила його чесна душа?

Андрійко сидить у ідальні за столом, схиливши голову то на праве плече, то на ліве, поклавши язика на верхню губу розмальовує кольоровими олівцями якийсь краєвид.

Соня лежить у качалці й читає. Побачивши мене, вона спокійно пускає книгу на коліна й питає:

— Чай питимеш?

Андрійко робить останній штрих, схоплюється й підбігає до мене. Я почуваю, як мнякнуть мені ноги від його дотиків. Підхоплюю його під пахви і високо підношу до гори. Руки мої чують ніжну теплоту його тіла і мені знов здається, що я злитий з ним і що відірватись від його буде для мене фізично боляче.

— Вище, дядю Яша, вище! — кричить з гори Андрійко і здіймає руки, намагаючись дістати до стелі.

— Ти його упустиш...—сухо кидає Соня.

— Дядю Яша, ще, ще трошки!

Але я спускаю його на землю й, держучи за руку, сідаю до столу.

— Ну, як справи, малий?

— Та нічогенько. А в одного хлопчика сьогодні знайшли табак у кишені. Второкласник. Його виженуть. Глупо за такий пустяк ісключать хлопчину. Правда, дядю Яша?

Я боюсь, що на моїм лиці занадто виразно помітно мое почування і посміхаючись кажу:

— А звичайно, звичайно. Чорт зна що таке!

— Ей, дядю, ти знов смієшся! Я не хочу. Я з тобою серйозно, а ти... Коли я буду в другому класі, я теж куритиму!

— А тепер не куриш?

— Тепер ще рано,—поважно говорить він.

Так, він викапана мати. Ті ж самі голубовато-сірі очі, тільки не такі сухі та жорсткі, те ж саме пукате, як бік чайника, чоло, гостре підборіддя, біляве, не витке волосся. Ніс неправильний. Так, ніс дуже неправильний. І сьогодні мені здається, що в йому є щось качине, плескувате. Гли-

боке хвилювання та ніжність обхоплюють мене.

Я кашляю, закурюю й кажу Соні:

— Ти дуже сердишся?

— За віщо?—байдуже кидає вона, тримаючи руку на гранті самовару. Потім закручує його й підсуває мені шклянку міцного чаю, такого, який я люблю.

— Ну, за віщо... Але, бачиш, нема гірше, як грати в свій кумпанії. Все дають один одному одгратися. Та так тягнеться доти, доки всі не попереотомлюються...

Андрійко тягне руку, хоче піти. Я обіймаю його й садовлю до себе на коліна. Він задоволений і зараз же починає нишпорити по моїх кишнях.

— Андрійку, тобі час спати... — каже Соня.

— Ну, ма-амо! Ти раз-у-раз, як приходить дядя Яша женеш мене спати. А ще дев'ятої години немає.

Знайомий біль і жаль до себе вколюють мене.

— Так, правда, іди, хлопче, спати, йди...

А от же є якась підла насолода в цьому болю!

Соня, здається, розуміє мене, бо насмішкувато посміхається й підходить до нас.

— Ти повинен бути вже в ліжковій о дев'ятій годині. Поки вмиєшся, роздягнешся... Іди скажи Фені, хай допоможе тобі. Прощайся з Яковом Васильовичом та йди.

Андрійко помалу злазить з моїх колін і, коли вже стоїть долі, простяга мені руку. Я посміхаюсь, потискую її й випускаю. Андрійко цілує матір і виходить.

Соня сідає проти мене, становить лікті на стіл і, з'єднавши кінці пальців, говорить:

— Мені, Якове, треба побалакати з тобою.

Коли за дверима ідальні зникає маленька постать, я стаю самим собою. Присуваю попілничку, закладаю ногу на ногу й одкидаюсь на спинку стільця.

— Слухаю з охотою.

— Я прохала би серйозніше вислухати.

— Серйозніше за мене може бути хіба що тільки ідейний вегетарієнець.

Соня деякий час мовчить, немов би занята своїми пальцями. Ніс у неї не Андрійків,— правильний, сухуватий, з рожевими, рухли-

вими ніздрями. У Сосницького теж не Андрійків,—м'ясистий, ніздрі неначе цвяшком проткнуті, важкий. Мені здається, найвірніше дзеркало душі людини не очі, як гадають, а ніс. Бувають носи добрі, злі; м'ягкі, тверді; важкі, легковажні; хитрі, простодушні.

Соня зводить на мене Андрійкові голубовато-сірі очі і тихо говорить:

— Не ходи до нас.

В середині мені щось боляче штовхає, але я, не перестаючи посміхатись, злегка дивуюсь і кажу:

— Досить несподівана гречність. Чому ж то так?

— Гречности покиньмо. Тому, що твое... тому, що ти погано впливаєш на всіх нас. Дмитро при тобі розпускається, нервується. Андрійко стає неслухняним, вередливим. Я також не легко почуваю себе з тобою. Краще нам не бачитись.

Я мовчу й посміхаюсь. Ніс у Соні від хвилювання блідне й губи стають ще тоншими, лице робиться сухим, колючим. Тепер видно, що їй двадцять дев'ять літ, а то й більше.

Мені, власне, треба б встати й піти.

— Чу-удно...—кажу я, струскуючи попіл з цигарки й розмілчуючи кінцем цигарки сіреньку грудочку.—Чу-удно. А я гадав собі, що впливаю на вас як найблагодотворніше. Друг дома. В спровжньому смислі цього слова, без лапок!..

— Ти, мабуть, не від того, щоб і в лапках бути другом?

Злість її не зовсім зрозуміла.

Соня поривчасто змахує руки з столу й нервово чепурить волосся. На мене не дивиться, але я почуваю, що вона чекає відповіді на ці слова. Особливо якось чекає.

— Через що ж раптом така постанова? Цілий рік буваю і нічого і... так несподівано?..

Строго похмурює свої милі, широкі брови й, дивлячись у бік, вже майже спокійним, звичайним сухуватим тоном каже:

— Бо ця постанова давно вже назріла. Я хочу сказати тобі одверто.. Ти—людина глибоко неморальна, негарна і жорстока. Ти хитрий і вмієш ховати себе, але тебе все ж таки видно. У тебе нема нічого не то що

святого, а...а навіть дорогого, цінного в життю. Я не знаю, на віщо ти живеш. Побувши з тобою, відчуваєш себе порожнім і зайвим. Стає нудно жити.

Немов із книжки вичитує,—видно, давно наготовила всі ці фрази і не раз повторювала їх про себе. Я уважно слухаю.

— ...Ти з усього смієшся і удаєш з себе розчарованого, але робиш це для того, щоб замазати свою бездушність і моральну порожність. І через це ти й жорстокий і.. багато іншого, ще гіршого. Я не хочу торкатись твого особистого життя. Це твоє діло, живи, як хочеш. Але коли ти своєю особою входиш в наше життя, я маю право охоронити себе. До твоєї появи серед нас Дмитро був порядною людиною. Він не був тим, що вісім-дев'ять год тому, але не був і тим, чим він є тепер. Це ти навчив його сміятись з того, чому він раніше вклонявся, ти розпустив його. Так, так, ти! Це я раз-у-раз повторютиму. Ти навчив його грати в карти, писати брехливі статті, любити гроші, пити і.. мабуть, зражувати мене. Я певна, що ти не раз тягав його з собою до продажніх жінок. І спеціально для того, щоб торжествувати, щоб тішитись і сміятися з нас, з нашого «семейного очага».

Мене, властиво, не дуже дивує цей потік обвинувачень і лайки. Він повинен був, зрештою, колись прорватися. Дивно тільки, чого б так, здавалось, без помітної причини це сталося.

— Прости, Сонічко, що перебію. Бачиш, слухаючи тебе, можна подумати, що Дмитро якийсь хлопчик або безвольна людина. Це раз. Друге, що він ніби справді так змінився. А третє, що я надзвичайно сильна натура. Нічого цього, серце, немає. Він не хлопчик, силу волі має таку, що дай Боже всякому, а я ніякого впливу не маю на його. Ти все це... Дозволь мені скінчити?.. Ти все це знаєш так само добре, як і я, але тобі треба до чогось причепитись, щоб вигнати мене. А втім, вибач мені, хіба не все одно яким способом ти це зробиш. Ти хочеш ще що небудь мені сказати, чи мені вже треба йти?

Соня пильно дивиться мені в лице, немов би бажаючи примусити мене зникнути. По-

біля очей їй виступила фарба і здається, що очі горять.

— Для чого ти втисся до нас?

Голос погрозливий, тихий.

— Я не втискувався, Соню. Пам'ятаєш, ми зустрілись випадково і ти сама запрохала мене заходити.

— Ні, ти втисся! Ти напрохався. Ти знав, що я повинна була ненавидіти тебе всі ці вісім літ. І все ж таки ти з твоєю звичайною нахабністю й безцеремонністю входиш в нашу родину і.. руйнуєш її.

— Забобони, Соню. Сім'ю не можна зруйнувати збоку. Вона завжди розпадається з середини.

— Ну, це твоя «теорія». А я кажу те, що бачила на власні очі.

Я позіхаю й підвожусь.

— Так. Вибач, ти в згоді з Дмитром все це кажеш мені?

— Так, в згоді. В цілковитій згоді!

Вона каже ці слова необдумано, я не чудесно розумію. Але злегка вклоняюсь їй і кажу:

— Досить дотепно ви згодились: він мені винен дев'ятьсот карбованців.

Соня помалу встає, випростує свою невелику, трохи плескувату постать і мовчки витягає до дверей руку.

— Ідіть звідси зараз же!

Я де-яку хвилину стою й з посмішкою дивлюсь на неї. Мені треба багато усиль, щоб вдержати себе від найпевнішого виявлення дійсної правди: підійти, обняти й почати цілувати. Тоді виявилась би істина.

Я повертаюсь і йду не сказавши більше ні слова.

Безсонна ніч, Андрійко, розмова з Сонькою, густе, вечірнє повітря. Мені стає незрозуміло—весело і буйний виклик спалахує в крові. Я вже не боюсь думати про все, що хочеться, про що нагадує весна, чортяка її бери!

Зсуваю циліндра на потилицю, розстібую шубу і, вимахуючи палічкою, іду легким кроком по тротуарі. Візники навипередки закликають везти мене, сподіваючись добре заробити. Я одмахуюсь від них, голосно прохаю вибачення у дам, зазираю їм під капелюхи і.. навіть не сміюся з себе в цей час.

Ось той будинок, в якому ми колись друкували на гектографі прокламації. Так, це він, то що з того? Старий, червоний, з полупленою штукатуркою, з сірими віконницями, переперезаними товстими дурними прогоничами, які не рятують ні від злодіїв, ні від жандармів. Там є маленька кімната, що виходить вікнами на подвір'я. Там колись ми... Автім, ну її к чорту, чого я мушу про це думати?

Де мешкає той дурень Нечипоренко? Я б з охотою подивився на його «очаг».

Поперед мене плавко суне між плеч та голів біла шапочка. Пухнате, русаве волосся на потилиці нагадує мені щось знайоме. Невже вона? Поправляю-ціліндра й надаю ходи. Іду деякий час побіч і жадно вдивляюсь, Вона! Та сама молочно-рожева щока, дитяче-строгий ніс і м'ягкий, кроткий абрис лица.

Я вмить почувую, як у вісімнадцять літ, несмілість і замішання. Що їй сказати? Як мідійти? Як почати розмову?

Біла шапочка звертає в перевулок. Тут менше людей і місяць здається яснішим. Я швидко наганяю шапочку і де-який мент іду позаду. Від неї подихає чимсь ніжним, надзвичайно-зворушливим, чистим. Я сам собі видаюся гімназістом, що причепився до гімназистки, що складає про себе фрази, які скаже їй і до самого дому не каже ні слова.

Шапочка озирається. Переді мною на мить з'являється два здивованих ока і зараз же зникають. Тоді я рівняюся з дівчиною, поштиво тримаю ціліндра над головою і спокійно, влазливо, сам дивуючись, звідки беруться в мене такі ноти, говорю:

Простіть, будь ласка. Дозвольте мені пройти разом з вами до вашого дому.

Дівчина по перших же згуках мого голосу хутенько обертається до мене і зараз же прискорює ходу. Але полохливості я не помічаю в її рухах. Я, стараючись іти поруч, не одстаю. Несподіване чуття сорому і ніяковості сковує мої думки й язик. Мені вже хочеться, щоб нічого цього не було, хочеться одстать, але я не можу через щось цього зробити. Іду мовчки і, відчуваючи сам дурновату посмішку в себе на обличчю, дивлюсь на посріблений, немов покритий перлямутром профіль дівчини.

— Будьте ласкаві, дайте мені спокій,— нудьгуючим голосом раптом кидає вона мені, навіть не подивившись на мене. Так говорити може жінка, якій уже остогидли подібні сцени. Вони її не лякають, не обурюють, а тільки заважають.

— Я зараз дам... Простіть, ради Бога. Мені самому соромно.. Але дозвольте мені сказати. Я де-кільки раз зустрічав вас на улиці і раз-у-раз.. дуже хотів пізнати вас ближче. От і все. Запевняю вас, це правда!

Мабуть, вона схоплює в моїм голосі справжню ширість, бо з більшою, як мені здається, увагою зиркає на мене. Я вперше так зблизька бачу її лице, повернене до мене і дивуюсь: воно зовсім инше, ніж в профіль. В профіль є щось безмежно-кротке, слабеньке, ніжне, а так—обличчя серйозне, розумне, очі немов насмішуваті, або сумні.

Вона одвертається, зупиняється і киває рукою візникові. Той з грохотом підкочує. Шапочка сідає і, не озирнувшись, од'їжджає. Я від сорому перебіраю пальцями ніг і помалу йду далі. Біля воріт чується сміх. Мабуть, з мене.

Лежу в ліжкові і дивлюсь на стіну, на якій застиг смертельно-блідий промінь місяця. Спати зовсім не хочеться. Коли роздягався, здавалось, засну, як убитий. Але як тільки ліг і погасив лампу, почув, що сну як не було.

Перекладаю подушку на другий кінець ліжка і лягаю лицем до вікна. Місяць тепер по другий бік його, мені його не видно. Зате я бачу блакитні й жовтуваті цяточки зорь.

Холодне, гидливе почування, туги важкою грудною лежить десь вище живота. Мабуть, від цього руки, ноги та все тіло здаються такими безсилими, що важко повертатись, важко підвестись і взяти цигарку з нічного столику.

Я знаю і свідомо повторюю собі, що це все мине через місяць, коли перебрوده в природі, що це явище чисто фізіологічного порядку. Адже нічого подібного у мене не було зимою. Моя туга подібна до того страху, який буває у свідомої, інтелігентної людини на цвинтарі. Вона знає, що ніяких мертвяків нема і не може бути, а тим часом весь час чуває по тілі хвилячки морозу. Це вікове,

темне, дурне, з його треба тільки сміятись. Так само й з моєю тугою. Я звик бути в отарі, звичка ця йде з дитинства людськості, як і мороз страху від мертвяків. Більше нічого. І з цього так само найкраще тільки посміятись і забути.

Але ці міркування не допомагають. Є туга, є нудьга, важка, гризуча, темна, неначе я зробив щось таке, що забув, і воно мені погрожує бідую.

За вікном на улиці часом чуються веселі, гучні голоси, сміх, співи. Десь, студенти, курсістки вертаються з театру, з вечірки. Тепер студенти все з веселих місць вертаються вночі додому. І добре роблять. На грудях їм під шинелями не лежать пачки прокламацій і коли прийдуть додому, їм не треба буде одмивати руки від гектографського чорнила. І коли мине десять-двадцять літ, їм не треба буде боятись своїх споминів, вони не будуть обходити місця своєї молодості, скося позираючи на них з зневагою та викликом.

Справді, на віщо я живу? Рішуче не розумію. І невіжє на цих жовтих цяточках тягнеться теж ця чиясь злісна штука, що звється життям? Уявляю, як повинно бути нудно тій істоті, яка з обов'язку свого становища мусить бути безсмертною: це ж така одноманітна, монотонна річ—життя. Родиться розвивається, поживе, помірає. І так вічно, вічно. Зоряні світи, окремі планети, людські царства, людина, мікроб, все смалить по одному шаблону. Не розумію, який інтерес може бути в цій тяганині, кому й на віщо це потрібно?

Від цих думок нудьга моя немов трохи зтихає.

Я дивлюсь на тремтяче, кротке мерехтіння небесних цяток і намагаюсь уявити собі життя на них. Згадую канали Марса і думаю: а що, як людськість колись добре спосіб літати в світових просторах? Допустімо, використає світло, як засіб пересування. Світло в один мент проходить, здається, сорок тисяч верст. І все ж таки до багатьох планет, від яких світло доходить до нас через декілька тисяч літ, не долетіти ніколи людині.

А як навіть і долетить куди небудь, то що тут такого радісного? На Марсі, чи деінде, так само, як і тут, родяться, живуть,

страждають, помірають. Ну, чого прилетіли? Все те саме, не варто й хвилюватись. А то ще й бійка заведеться поміж планетними братами. У живих істот це недовго.

Невідомо чого, мені стає сумно. Я дивуюсь: звідки йде цей сум? Через що? Де є той резервуар, з якого витікають чуття, і хто стоїть у грантів їх? В кожному разі, не завсігди свідомість.

І вже думки мої йдуть по иншому напрямку. Я думаю про Соню, Андрійка, Сосницького, Панаса Павловича, Карачапова. Мені по земному і боляче, і смішно, і важно все, що я думаю. І важніше за це нічого немає, і вийти з кола цього людського неможливо, не дивлячись на всі філософії.

І я радий з цього суму, бо знаю, що швидко засну. Я лягаю на бік, покриваю голову ковдрою, згортаюсь по дитячому бубликом, підтягнувши коліна до самого підборіддя і починаю думати про «те».

«Те»—моя давня, смішна звичка, про яку не знає ні одна душа. Я не можу заснути, поки не розкажу собі казку. Це в мене з дитинства. Я раз-у-раз засинав тільки під матеріні казки. Коли для других моя звичка стала смішною, я мусів принести її в жертву своїй мужській гідності і відмовитись від маминих казок. Але я замінив їх власними. І з того часу, де б і з ким би мені не доводилось проводити ніч, я неодмінно, хоч на декілька хвилин, кажу собі казку.

Мабуть, це властиве багатьом. І мабуть ті помітили таку особливість казок: до певного періоду казка оповідає про те, що є. Це, власне, не казка, а одсвітлення дійсності в фантазії. Коли я на протязі багатьох літ складав історії, в яких моя особа творила різні подвиги, починаючи з героїських герців з індіями, драконами і кінчаючи перемогою над тюремними стінами, то я переказував те, що справді було. Бо в цій періоді все буває перемогою й визволенням.

В другому ж періоді приходить справжня казка, бо вона оповідає про те, чого нема і не може бути ніколи. Вона тужно заколисує, на хвилю односить від того, що є, і допомагає забути себе. І через те з нею ще солодче засинати, ніж з першою.

Під ковдрою темно, тепло і затишно, як двадцять і більше літ тому назад. Я тихо починаю свою казку.

От я йду по улиці. Вечір надходить. Осінній дощик дрібним, пісочним шелестом шарудить в пожовклому листю. Тротуари не мокрі, а тільки масні від дощового пороку. В палісадниках пухкими купами лежить жовто-червоне збит листя, від якого іде такий дух, коли розітреш листик на долоні. Шибки вікон подібні до облич ряхих.

Комір пальта у мене піднятий, я високо підібрав плечі, втягнувши в них голову, але мені все ж таки холодно. Я йду без всякої мети, ні про віщо не думаючи. Ні, я думаю про те, що мені так холодно від того, що я страшенно самотний. Самотний же того, що нікого не люблю. Найпевніша ознака самотних та, що вони нічого й нікого не люблять. І коли я слухаю людей, що жаліються на самотність і запевняють, що вони люблять, я про себе думаю: бідолахо, тобі для чогось хочеться переконати мене, що в тебе в гаманці одночасно порожнеча і цілі скарби.

Плентаюсь помалу, дивлячись в землю. Часом підвожу голову і тоді лице моє обвіває дощевий порох, як то буває часом біля фонтану.

Біля одного будинку,—я його виразно бачу: невеличкий, з червоної цегли, двохповерховий, перед ним палісадник, що робить немов коридор до парадного,—біля цього будиночку, саме в початку коридору, зустрічаюсь з жінкою в.. в білій шапочці. Так, в білій шапочці, з білим коміром короткого пальта. Вона скидає на мене очима і тут же, вмить, неначе підстрелена, спірається рукою на тинок і стоїть так де-який мент, не рухаючись і не одриваючи погляду від моїх очей. Я теж, весь пронизаний дивним чуттям, стою з піднятим коміром, з руками в кишенях і з очима в її очах. Це тягнеться не більше п'яти-шести ментів, але мені здається, що я прожогом і довго несусь в якусь безодню і серце моє в солодкім жаху поширюється.

Жінка одступає від тинка і непевними, ослабленими кроками іде в дім. Злегка вищить пружина дверей, двері грюкають за спиною жінки й я розумію, що стою на улиці,

на тій самій місці, де тільки що переломилось моє життя. І самотність, і бруд, і сором, все лишилось на тротуарі, за палісадником, а я, новий, чудний сам собі, повинен іти в цей червоний будинок і провадити далі нове життя.

І от я йду в ті самі двері парадного. Вони так само вищать, неначе я наступив їм на хвіст, і впевнено схожу на другий поверх. Там я дзвоню біля дверей, що ліворуч і жду.

Коли очиняються двері, я в передпокою бачу її та покоївку. Посміхаюсь до неї й зупиняюсь біля порогу, не одриваючи від неї очей. Покоївка здивовано поглядає на нас.

— Роздягніться..—злякано й тихо каже вона.—Ідіть собі, Присю, це до мене.

Я зкидаю вохке пальто і капелюх, з крик якого мені на груди зтікає вода, що назбиралась там від дощового пороку. Вона так само як і на улиці, безсило спірається рукою на столик і потеряно, в тихому жаху й непорозумінню дивиться на мене. Я бачу, як губи її починають беззвучно рухатись і знаю, що вона хоче сказати «Що вам треба», або щось подібне до того, але вимовити цих слів не може.

Я підхожу до неї, беру її за руку й веду в кімнату, двері якої очинені переді мною. Там світла немає й я догадуюсь, що вона стояла тут біля вікна і з цим же жахом дивилась на мене на улицу. Вона покірно йде за мною, не кажучи ні слова й зупиняється тоді, коли зупиняюсь я. Двері з передпокою я зачиняю за собою і в синьому присмеркові бачу проти себе бліде лице з великими, некліпаючими, зачарованими очима. З її руки, яку я не випускаю, в мене льється невимовне хвилювання. В мене таке почування, ніби я все життя не випускав цю руку з своїх рук, ніби це рука, яку подав мені увесь світ, де я до сього часу почував себе смертельно-самотним. Безмежно рідна, близька, моя рука.

І от я тихо наближаю до себе цю руку. до своїх грудей, другою рукою побожно обіймаю ніжні плечі її й схиляюсь до уст її, розкритих, гарячих від солодного жаху.

Десь щось падає і ми випускаємо одне одного. В очах мені стоїть туман і я мимоволі здивовано помічаю, що важко, трудно дихаю і серце гупає. В ногах така осла-

бленість, що я похитуючись, як видужуючий, підхожу до вікна і сідаю на стілець. Вона теж одходить в бік і сідає біля стіни.

Я дивлюсь на голі вершечки дерев з самотними, поодинокими листиками, що безнадійно, зтомлено похитуються, немов роблять слабенькі спроби одірватися і піти за товаришами, дивлюсь на олов'яно-синій сутінок вечеріючого неба і потроху, неначе хто підпирає мене, прихожу до себе. І густа, широка, могутня радість, як вода у повідь, сповнює мою душу.

Я підвожусь, нехапливо підхожу до неї й сідаю поруч. Вона знов здригується, як здригується полум'я свічки, коли підходить до його. Все обличчя я ледве розбіраю на тлі сірого вікна, але очі виразно бачу, м'яккі, лякливі, так само повні непорозуміння, чекаючи ще чогось.

В квартирі чується гомін.

— Ідіть собі! Ради Бога, ідіть!—раптом шопоче вона.

— Я завтра побачу вас?

— Так, так.

— Де?

— Не знаю... Ради Бога.

— На бульварі проти собору? Так? Сім годин?

— Так, так.

— Повторіть.

— На бульварі, проти собору. Сім годин.

.....
Ми вже багато-багато разів сидимо на бульварі, проти собору.

Вона вже не однімає своєї руки і сидить з таким виглядом, неначе скорилась неминучій долі.

Я кажу їй!

— Я можу запропонувати тобі тільки те, що маю: моє палюче бажання тебе, твоїх уст, грудей, всього твого тіла, співзвучного, рідного мойому. Я не обіцяю тобі нічого! ні вірності, ні вічності мого бажання, бо, кажучи так, я збрешу і тобі й собі. Але є в мене крім цього ще одне! це моя давня, викохана довгими роками туга за матіррю дітей моїх, за другом і товаришем мого життя. Маю тайну, несмілу мрію обновитися в дітях моїх і оправдати забруднене, загиблене мною існування моє. Коли ти шукаєш батька дітей твоїх, коли маєш і ти тучу за товарищем життя і вірим тузі моїй, коли маєш сміливість шукання і не боїшся можливих помилок та неудач, то я можу запропонувати тобі ще одне! ось це моє давнє шукання, мою мрію, мою тугу на творчістю себе.

Я не знаю тебе і ти не знаєш мене. Ми знаємо голос наших тіл, старий, прекрас-

ний, могутній голос предків наших. Він сповнює душі наші п'яним і радісним, як старе, густе вино, хвилюванням та захватом. Але не вірмо йому, бо це тільки старий, легковажний гуляка-бог, що сумлінно виконує своє призначення. Не вимагаймо від його більше того, що він може дати. Його діло скликати нас, штовхнути одне до одного. А що з нами далі буде, його то не обходить. Заспіваймо ж славу йому і подяку, але не складаймо на його життя наше. Чи розумієш ти мене, моя бажана?

Вона злегка потискує мою руку і дивиться на мене коротким, соромливим поглядом, за яким я з невимовним хвилюванням схоплюю посмішку старого, прекрасного г'яки.

.....
І от я вже не хижак-адвокат, що годується стервом закона, дурістю, безпорадністю та жадністю своїх жертв. Я—скромний повірений, що боронить проти закону і хижаків довірчивих та безпорадних.

Ми живемо в маленькій ясній квартирці. Я заплатив усі борги, одмовився від «гоно-рарних» справ і бюджет наш що-місяця примушує нас приймати різні героїчні постанови: ми ходимо на дешеві місця в театр три рази на тиждень, випробуємо свої сили на вегетаріанстві, я курю дешевий тютюн, а вона не їсть яблушної пастіли, яку страшенно любить.

Але що більше сих маленьких жертв, то ясніше та легше у мене на душі. Неначе скидаю з себе налиплу, брудну, тверду кору і вертаюсь до юнацтва.

Коли ж знайомимо одне одного з своїми приятелями, то не знаємо, як казати і називаємо просто прізвисьце. Але не кажемо: це мій чоловік, або це моя жінка. Нам соромно і ніяково так казати,—ми ще не чоловік і не жінка. Ми поки що любовники, товариші веселого п'яного бога. Ми бенкетуємо і справляємо оргію нашого п'яного кохання.

Але мимоволі несвідомо і потай стежимо одне за одним. Мені не все подобається в ній. А вона, здається, не зовсім вірить мені,—коли мине оргія, я піду від неї,—так всі роблять. І мені не подобається, що вона плаче від цього, тільки плаче. Вона повинна інакше почувати. Я не знаю, як саме, і не можу навчити її, але плакати не треба.

А втім, може, й так добре,—я ж не піду від неї все одно. Як я можу піти від тої, яку сам вибрав?

Нарешті, коли минає багато-багато часу, коли проходить оргія, я почуваю, що тепер знаю і люблю її. І раз питаюся у неї: що

таке любов? Вона відповідає: це те, коли ніщо не існує, крім його.

Значить, вона ще не любить мене.

І знов через довгий час задаю те саме питання. Вона каже: любов це страх загубити.

Ні, й тепер вона ще не знає, що таке любов.

І от нарешті вона сама каже мені: як дивно, я люблю світ, я люблю людей так, як ніколи не любила. Від чого ця жалість у мене, і зворушення, і така хороша печаль? Я вже не боюсь загубити тебе, бо це ж неможливо, правда?—ми так вросли одне в одного, що я вже не розумію слова «загубить». Кого загубить? Себе?

Тоді я бачу, що вона знає, що таке любов. Тепер ми не можемо ні загубити, ні зв'язати себе.

І тоді ми входимо в світ обновлені, злиті в одному. Тепер ми муж і жона.

У нас син. Це маленьке, чудне створіння, що дивним способом відділилось від нас і...

Але тут моя казка кінчається: глухий, старий, як давня рана, біль болюче ние в мені. Зразу стає душно під ковдрою і я скидаю її з голови. І в ту ж мить в очі мені б'є світло місяця. Він підліз до самого вікна і, блідо посміхаючись, неначе захоплений на чомусь стидкому, не кліпаючи дивиться мені в лице.

Я повертаюсь на другий бік і з тайною надією прислухаюсь. Ні, біль є. І тепер я уже знаю, що не скоро засну.

Так, є. Я підвожусь, беру цигарку з нічного столику, запалюю і сию в поштелі.

Всоте—та де там!—зтисячне питаю себе: а що як ні? А що, як вона вигадала цю підлу помсту за те, що було вісім літ тому?

І знову, й знову я перебіраю в пам'яті всі дрібниці того проклятого вечора. І знов не бачу за собою такої провини, яка б рівнялась цій карі. Вона ж знала, що я не любив її. Знала, знала! Ніколи, ні одній жінці я не казав «люблю», коли не міг сказати з повним серцем. Я міг зовсім не відповісти на це питання, міг викрутитися жартом, поцілунком, софізмом, але не збрехати.

А в нас же й ніякої розмови про любов ніколи не було. Не було навіть того, що зветься фліртом. Ми були партійними товаришами та й годі. Правда, вона частенько шпигала мене моїми амуретними пригодами, я на це відповідав жартами та на тому й кінчалось. Я навіть не розумію тепер, як між нами могла виникнути та проклята хвилева близість. Не розумію. Чи вино, справді, так зробило? Чи радість з приводу утечі

товаришів, від якої хотілось усіх обнімати, цілувати і робити всякі дурниці?

Ну, а вона ж, вона? Адже, здається і вина не пила? Невже, дійсно, з її боку було щось серйозніше за хвилину дурість? Инакше як же пояснити її поведіння в той вечір, на тому березі Дніпра? Бо, власне, вона взяла мене, а не я її. Ні разу я цього не сказав Соні, але повинна ж вона знати це сама, повинна пам'ятати, як тягла мене, як шарпала, як викликала те, що потім назвала «скотством».

І коли другого дні прийшла до мене, невже серйозно думала, що я можу назвати її жінкою?

А мабуть так думала, або, принаймні, хотіла. Бо чого ж так глибоко, так смертельно образилась на мене (правда, досить поганеньке, боязке) мовчання? Чого так раптово, у два тижні, позінчалась з Сосницьким?

Чи просто хапалась сховати сліди гріха? Узаконити майбутні наслідки?

Добре. Але на віщо ж через вісім літ після того заявляти мені, що «наслідок мій? Що Андрійко—мій син?

Чудово, хай навіть так. Але для чого через кілька днів після сеї заяви брати свої слова назад і казати, що вона сама не знає, чий син Андрійко? Для чого це? Щоб піддати мене на безперестанну, вічну кару сумніву?

Але ж це вже помста, це знущання, злобність, умисність! А коли так, то хіба варто їй вірити? Хіба не можна допустити, що вона все це, з початку до кінця вигадала, що Андрійко ні в якій мірі не є мій син, що їй це чудесно відомо, але вона видумала це, щоб все життя мати наді мною жорстоку владу?

Так, це правдоподібніше за все. Так, так, це іменно так! От виразно пригадую собі, як вона казала мені те. Цілий місяць після зустрічі, не бачившись вісім літ, не знаючи нічого одне про одного, цілий місяць поводившись зі мною так, що ні про які тайни не можна було подумати, вона раптом згадує, що Андрійко мій син. Я знаю, коли в ній зародилась ця ідея: тоді, як вона мене бачила з Андрійком і Васильком. Я не вмю поводитись з дітьми, я дурію і стаю якоюсь квашою.

Так, вона добре розрахувала свій удар: Андрійко мій син!

Чудесно. Але через що все ж таки ця категорична заява вміть міняється? Через що?

Я дивлюсь на місяць, місяць дивиться на мене і винувато посміхається. Беру знов цигарку, закурюю і напружено думаю.

Так, от через що: вона побачила, що цим повідомленням не досягла бажаної мети,— занадто мало страждання дала мені. Я без особливого болю прийняв цей факт. Правда, він вразив мене, схвилював, але в той же час сповнив усього новим чуттям, таким великим, що в йому потонули всі умовності. Я знав тільки, що Андрійко—мій, що цей хлопчик з гострим підборіддям, розумними, теплими очима—мій син, частина моєї істоти, яка відділилась від мене і росте окремо. Це було найголовніше для мене.

І вона побачила, що замість страждання, яке повинно було знищити мене, дала мені щось таке, що піднімало. І тоді вона знайшла більш певний спосіб: «призналась», що збрехала, що сама не знає, чий син Андрійко.

От коли вона могла цілком задовольнитися. Вона сама злякалась, коли побачила, що зі мною зробив її удар. Вона сама не сподівалась такої сили його.

Дійсно, це все так. А коли так, то невже найтупоумнішому йолопові не видно, що все це нісенітниця, що нічого спільного зі мною Андрійко не має і що мені треба раз на все покінчити з цим, одірвати від себе цю думку, притоптати чуття, розкидати ногами недогарки його і засміятися в саме лице Сонічці?

А на іщо вона раз-у-раз одриває від мене Андрійка? Щоб не дати затихнути сумніву і закрідитися вірі, що він мій?

І через що в передостаннє побачення горіло під очима лице у неї? Чого співала романси з таким натиском в поглядах і голосі? І за що вигнала, заборонила бувати? Поганий вплив? Неморальне життя? Та хіба ж це новина для неї?

А що, як я запропоную їй такого рода комбінацію: слухай, мовляв, Соню, візьми Андрійка з собою, лиши Василька Дмитрові та йди до мене, будемо разом жити?

Може, вона саме до цього й підштовхує мене своїми оцими вчинками? Дмитра вона не любить, це мало не в перший же день зустрічі сказала мені. (Він її також, здається не любить). Він надокучив їй і вона, ма-

буть, хоче свіжих пслових почувань. Для легеньких стрибань у гречку вона занадто багато говорила про моральність, занадто довго старалась переконати всіх, що їй гидкі ці «скотства». Значить, треба обставити це поважніше, ідейніше. Та й тривкіше, постійніше буде так.

Я посміхаюсь, шпурляю в куток цигарку і лягаю. На лиці та на грудях мені лежить мертве світло місяця. Тиша навкруги така, що шумить в ухах.

Андрійку! Хлопчику мій, де ти? Чи існуєш ти? Чи ти це спиш там, на Базарній з ніжно загостреним підборіддям, яке так зворушливо червоніє від морозу?

Господи! Та невже ж я ніколи-ніколи не зможу дізнатися справжньої правди, не зможу віддати свою душу зголоднілій любові моєї?!

Беру подушку, перекладаю знов на другий бік і лягаю спиною до місяця. Тепер світло його падає на бік шаф і і ясно освітлює її.

Я стараюсь більше не думати про Андрійка й силкуюсь зайняти свою думку чим небудь іншим. Думаю про справи, клієнтів, карти, гонорари. Вираховую, скільки зароблю в цей місяць, комбіную оборону ближчих процесів.

.

І знов непомітно вертаюсь до Андрійка. Знов починаю зпочатку, пракадаю, пригадую, уявляю «качиний ніс», думки міняються, міняється вся Соня, я вже вірю їй.

Я схоплююсь, стискую кулаки і в сліпій люті кричу:

— Будь проклято!! Будь проклято! Нічого нема, нічого! Одчепись од мене!

Засвітлюю лампу, хапаю перші, що попадаються під руку, пацери й читаю.

Коли починає сіріти в вікні і все тіло мое горіти від двох безсонних ночей, я гасю світло і падаю в постіль, ні про що вже не думаючи і бажаючи тільки сну.

В. Винниченко.

(Далі буде).

Самотна троянда.

Друже любовію осяяний
Де ти коханий?—прийди!
Час мій недолею згаяний
Хоч на кінці освіти.
Довго цвіла я під спекою
В горі, в недолі, в біді;
Стала я, друже, далекою
В страдницькій долі тобі.
В час, як трояндою дивною
Я розцвітала в красі,
Ти ж мене звав королівною,
Так мене звали і всі.

Горем у цвіті порушена,
Жду я твого взроття;
Ждати коханням я змушена,
В серці нема забуття.
Знову трояндою милою,
Повною щастя й утіх,
Я розів'юся під силою
Любощів щирих твоїх.
Вся я в надії та в споміні,
Що мені ніч навісна?
Так у зімвоному проміні
Зарідок має весна.

Гр. Чупринка.

Порожняк.

(Парабола).

По дорозі торохтить,
Іде, котиться, летить
Легко, прямо, без похилу
Серед куряви та пилу
По дорозі порожняк.

Стук! Гряк!

Гей, ти, горенько, загинь!
Скаче, рветься буйний кінь.
А на возі по дорозі
Весь в одчаю та в знеможі
Журно свариться козак.

Стук Гряк!

— Ой ні щастя, ні біда,
Ні горілка, ні вода
Все життя моє погане,
Непривабне, небажане,
Ніби їжа без присмак.

Стук! Гряк!

— Через поле, через степ
Без ваги і без причеп
Я долину, я зустріну
Щастя-долю і дружину
І покину порожняк.

Стук! Гряк!

Сива хмара, сивий пил
Застилає небосхил,
На прохожих, проїзжачих,
На байдужих та ледачих
Наганяє переляк.

Стук! Гряк!

Через гатки та рови
Віз метнувся житловий
І з бентежного зусилля,
З порожнечі, з божевілля
Покотився у байрак.

Стук! Гряк!

Гр. Чупринка.

Тихо.

У Іванів тепер тихо ..

Дзері й вікна позабавато. Не видно, що там у хаті, а з надвору глина інде облупилася аж до каменя, інде zostалися жовті плями ще не змиті їдощем, і через те стіни скидалися на боки перистої корови, а коли зір шугав по дахівці, то уява малювала кістяк якогось допотопного звіра-велетня.

Пустка...

Колись, видно, був паркан, бо де-не-де стирчали сухі палі, повиті березкою й иншим व्यонким зіллям. Город увесь заріс бур'яном, між яким найпомітнішою була буйна висока лобода.

І завжди тут тихо.

Навіть так тихо аж сумно...

А кажуть старіші люди, що тут було дуже гучно. Кипіло тут життя й на все село не було веселішої хати, як у Івана Чреда.

Ще тільки на світ благословиться; а вже Ізана Олена десь співає, хоч коло криниці, хоч на вгороді. Встають люди, слухають. Олена по воду йде, цокотить відрами, високо піднята голова, в очах ранішня зоря відбивається, груди високо здіймаються, ноги—мов під ними не земля, а одне повітря; голос дзвінкий, за серце хапаючий. Прокидаються останні, хто ще спить і, мов зачаровані, слухають. Брязчать відра, скрипить журавель, а пісня льється і в душу проситься.

На вгороді, чи полінка, чи так що,—Олена з Ізаном у двох, співають, а діло кипить, мов

На вгороді, чи полінка, чи так що—Олена з Іваном удвох, співають, а діло кипить, мов невидима сила працює за них; а город увесь у квітках запашних, трава—шовк та оксамит...

Іноді людям вчувалося, як з трави згучали смачні поцілунки й мов легка пара, над травною вставав дух палкого кохання...

І любили ж їх люди всі!

Не було того дня, щоб хто не навідався.

Нешасні йшли до них, бо знали, що у них знайдуть теплоту серця, знали, що вони веселі, а хто веселий, той з ясною душею, а хто з ясною душею, той і добрий, а хто добрий, у того тепле й м'яке серце, а в кого м'яке серце, в того можна знайти захист та співчуття.

Завжди у них у хаті було повно людей.

До них ішли й старі, щоб глянути на молоду пару й пригадати свою молодість, воскресити в своїй уяві минуле життя.

До них ішли молоді, парубки й дівчата й всі вертались до дому бадьорі й веселі, мов у хаті Івана та Олени стояв величезний дзбан вщерть наповнений добрим вином, із якого можна було пити всім, хто приходив..І хто приходив занадто тверезий од буденного й сухого життя, той виходив п'яний від вина чистого щастя й хмелю поривів та надій...

Приходили й тоді, як Іван та Олена обоє дома були; приходили й тоді, коли дома не було Івана, а була сама Олена, приходили й тоді, коли Олени не було, а був сам Іван. Звичайно, тоді помітна була якась неповнота, але небавом з'являлося одно з відсутніх і хата знов переповнялась вщерть радістю.

І от скоїлось...

Навіть пригадати ніхто не може тепер, як це сталося.

Пам'ятають тільки, що сталося щось неможливе й страшне і нагнало сум на всіх...

Немов величезна хмара насунула на село, оповила його чорною п'тьмою й обгорнула мляосним мороком.

І зразу якось зловісно притихло село й кожний зрозумів, що висох той струмок, який напував і освіжав село своїм веселим джорчанням.

Як це трапилось?

Невідомо...

Знав тільки де-хто, що Івана не було дома, а коли він повернувся й увійшов у хату, то в хаті не було нікого. Він вийшов на вгород і до його вуха доторкнувся якийсь химерний згук і мов гострою гаківницею вдарив по його нервах. Ноги його затремтіли й серце мов чогось злякавшись, кинулось, мов сполохана звірина й потім стало...

З-за куща дереви чувся якийсь еротичний сміх...

Іван торопко пішов за кущ і побачив свою Олену в обіймах другого...

Почувся несамопитий крик...

Хтось тікав бур'янами, які сухо й суворо шелестіли йому в слід...

З того часу у Івановому подвір'ю стало тихо.

І тиша та була якась важка й гнітюча; й росла вона й виростала в якогось страшного велетня, який повагом накладав на все село свою міцну й жорстоку лапу.

Івана й Олену рідко коли можна було побачити. І коли хто бачив хоч одного з них, то в душу тому заповзала якась важка хвороба й він теж робився похмурим і переставав сміятись...

Небавом село знову було ожило на який час, тільки якимсь тривожним і важким життям.

Це було тоді, як під повіткою на зеленому поясі знайшли задубілу Олену...

Тоді все заворушилося. Тужили жінки й гули чоловіки.

Після того Іван зробився чорний, як земля й кудись змандрував.

Стало зовсім тихо...

Йшли місяці, роки. Дахівка на хаті розповзалася, димарь руйнувала негода, стіни облазили; паркан валився й гнів, дерева полізла по вгороді й город вкрила пишна лобода.

Минуло літ десять.

І знову заворушилося село; знову всіх зворушила й схвилювала страшна подія.

Одного чудового весняного ранку люди помітили, як на кістякові Іванової дахівки, на бантині, поруч з димарем, на мотузці гойдався якийсь чоловік...

Счинилася тривога. Зо всіх кінців села збігались люди, з широкими очима й з виразом жаху на блідих обличчях...

На бантині висів Іван.

Рот йому був розтулений, вітер злегка кудьовдив волосся на голові й погойдував його тіло, яке поволі поверталося на мотузку й показувало застиглим людям то потилицю, то знов обличчя з розтуленим ротом...

Де він був? Звідкіля з'явився? Що робив він за ці роки? Шукав веселого сміху?.. Що пережив він за цей час?..

Ніхто нічого не знав.

Люди стояли густим колом круг його хати й в задумі дивились на нього, а він поволі повертався й показував себе зо всіх боків...

Тихо поховали його...

Хату обходили за гонн; ніхто не зазирає туди. Що там діялось і що шуміла лобода,—ніхто не чув, тільки видно було здалека, що димарь похилився, мов вдивлявся в далечинь і запитував:

Чи й скрізь так тихо, як коло нього? Чи є на світі хто живий?..

Який злий дух зламає силу буйного веселого життя й вселив на це місце силу все руйнуючою і пусткою й наложив печать холодної смерті й засухи на все те, що колись так пишно цвіло й тішило всіх своєю красою?..

Тихо було й ніхто не відповідав...

Павло Темченко.

Перший сніг.

1.
О, який розмах, розбіг! Білий сніг, перший сніг!
Жовтий килим шитий білим впав на квіти, в травах ліг,
Сплять в холодній білій вовні легкі шепоти дібровні
Срібномовні, ніжнокрилі, невимовні, як і сни.
Пелехата біла тиша ніжно, ніжно їх колише
І не дише—срібноруки заворожує лісні.
Дума думку велетенський в білій шалці чорний дуб.
Скільки білі сніжні милі заховали жовтих згуб?
Скільки в кризі мертвих квіток, скільки в ній сконало квіт?
Дума думку дуб дібровний, з жалем дивиться на кригу,
На чолі її блискучим розцвітає Снігоцвіт.

II.

О, білі зорі! О, ніжні криги
У формі зір!
Небес розмахи, шляхів розбіги,
Степів простір.

Найменнший шелест у білім полі
Спіймає слух.
Родилась з снігом жадоба волі
Й нестримний рух.
О, зіросхожі, маленькі криги,
Ловлю я вас!—
Буять в серці моїм розбіги
В сніговий час!

* * *

В саях рвуться коні-вітри
І сміються полозки.
Нам назустріч у повітрі
Линуть місячні казки!
Слухай білі всімішки снігу—
Ранком зтане перший сніг.—
В вихрі санного розбігу
Зостановим щастя біг!
Перший сніг росте ранком,
Перший сніг живе лиш ніч,—
Більше бігу легким санкам,
Більше сміху білих стріч!..

1916 г.

О. Слісаренко.

Буде свято...

Буде свято: оновиться світ;
Буде буря: розваляться вежі;
Встане сила, спаде важкий гніт
І раби знищать предківські межі,
Будуть волі співати привіт
В білосніжній, врочистій одежі...

На руїнах старого життя,
Де упали жорстокі куміри,—
Люд черпатиме вічне знання,

Дивну мудрість всесвітньої віри,
Що розкажуть про зміст небуття
Поетичні, натхненні ліри.

Буде свято...—горить моя кров...
Кров. червона скипілась на ранах,
То стікає від серця любов,
Що святою зробилась в кайданах;
Вона бачить ясну хоругву
Що заблисла в сучасних туманах...

* * *

Гудуть бубни... брязчать літаври...
Горить земля в крові в огні...
Плазують гади по землі...
Ревуть залізні мінотаври
І ми блукаєм в тумані.

Ридає, душить, сто...
Проводить нас плач... ання,
А ми бредем, несе́м страждання...

Страшним легендам в тяжкий плін
Віддали пал свого кохаша.

Шиплять з руїн страшні кентаври,
Затихли скрізь співучі струни,
Сумні навколо рідні вруна,—
І марш видзвонюють літаври,
Як ми несе́м на марах труни...

1917 р. 5 січня.

Клим Поліщук

Перспективи нового життя.

Коли нинішня війна розгорнулася в усій своїй грозі і відкрила справжнє своє обличчя, разом із жахом перед страшною руїною, яку вона несла культурному, суспільному, економічному життю, виникало горяче бажання, щоб більше щось подібне вже не повторилося. І як звичайно буває, що віра йде в парі з бажанням—що людина вірить радо тому, чого бажає, явилась і розповсюдилась віра в те, що так воно й буде. Не тільки белетристи, але й публіцисти й політики дуже довго напередими запевняли громадянство, що ся війна буде останньою, знищить мілітаризм, приведе на землю царство спокою і т. ин., і така віра на якийсь час дійсно захопила широкі круги. Віра як віра, яка не шукала аргументів для розуму, а потішала людей, що всі теперішні страшні напруження й утрати не марно йдуть, вони потрібні й повинні бути доведені до краю не вважаючи ні на що, бо, мовляв, забезпечують легше існування будучим поколінням, приносять суцільне щастя й добро дітям і внукам. Се давало оправданне жертвам крові, достатку й культури. І при тім приймалося, що все те добро прийде само собою, автоматично, разом з «повною перемогою» своєї сторони. Коли переможуть ворога, продиктують йому умови, закують його як апокаліптичного звіря і скинуть в безодню на будучі віки, сама собою правда і любов запанують на землі.

Та минав час, і гіркі сумніви все більше точили сю певність і надії. «Холодні помічання» нагадували, що від руїни і знищення, яке несе з собою війна, самого по собі, автоматично не можна чекати ніякого добра і щастя. Сама по собі війна не може бути джерелом згоди і спокою, навпаки—коли дати їй волю, «війна війну родить». Сим разом війна, без сумніву, виникла з обставин втворених балканськими війнами 1912 р. і може понести зародки нових війн, цілого циклу їх, в тім роді як клубок так званої Тридцятилітньої війни або війн наполеонських.

І от під натиском таких грізних острог і пригадок недавній оптимизм все більше уступає місце гіркому песимизмові. Люде звневірюються не тільки в сподіванім приході золотого віку, але взагалі в усякім поступі, в розумності життя, в самім людським розумі й його засобах, шукають розради в повороті до віри, до церкви, до Бога. В часописах, в літературі перейшло багато вістей про се нове повернення людскости. Одною з найбільш голосних і яскравих ілюстрацій таких переходів від рожевого оптимизму до

гіркого відчаю, таких переломів в світогляді й кризи людської мисли була недавня книга популярного англійського романиста Уельса, письменника з укладом мисли позитивистським, який з початком війни виступав горячим панегіристом «мечазгоди», вісником нового золотого віку, тріумфу людського розуму, справедливості й згоди, що несе з собою нинішня війна, а в своїм «Міст. Брітліngu», посипавши попільом голову серед оргії людської ненависті й засліплення, вихід з неї бачить тільки в повороті до Бога, до віри, до релігії. «Історія научила нас шукати і знаходити Бога»,—таким акордом кінчиться останній роман сього позитивиста й еволюціоніста.

Меньш імпульсивні люде не спішать зрікатися засобів людської мисли, людської колективної праці, людського шукання правди-справедливості в перебудові на краще людського життя й наближенню його до тих же ідеалів згоди, правди й любови. Шукають до того дороги в проектах реформ політичних, економічних, соціальних, в об'єднанню інтелігентських кругів більш міцним і щирим, ніж те, яке розтріслося під ударом нинішньої війни. Писалося і пишеться на сі теми багато. На жаль, багато з того не доходить до наших слухів, а ще менше з його може в нинішніх обставинах обговорюватись вільно і всесторонно, тому часто проходитьсь мовчанням, бо що ж його заводити мову, коли можна сказати тільки—з одного боку мовляв так, а як з другого—про се можна буде поговорити колись з часом.

Треба завважити, що саме жите останніх літ дає багато цікавого матеріалу, що попирає людську думку до сміливих висновків і домагань. Бо руйнуючи людську силу, культуру, добробут, нинішня хвиля розбиває також і різні перегороджі і перепони в суспільнім і політичнім життю, які ще недавно здавались не дай Боже якими святими, непохитними і непереступними,—і тим чином улекшує реформу життя, його перебудову. Се, розуміється, не зрівноважує навіть і в прибиженню всеї шкоди і винищення, як несе з собою війна, про те факт зістається фактом, що разом з знищенням старого розчищується ґрунт і для нового соціального й політичного життя, і дещо творить в тім напрямі навіть сама війна, чи краще сказати—викликане нею напруження економічної сили, промислу й громадської організації. Досить пригадати отсей незмірний зріст влади колектива над індивідуальністю, підпорядкування приватного

хозяйства, буржуазної, капіталістичної господарки соціальної, чи то державній контролі, що вже тепер раз-у-раз робить фабриканта, сільського господаря, негоціанта простим агентом, зарядчиком, приказчиком держави в його власній ділі, соціалізує його економічну діяльність в такій мірі, яка недавно задавалась навіть немислимою в буржуазно-капіталістичнім устрою. Але подібні ж різкі переміни діються і в сфері державних відносин, не кажучи вже про міжнародне право, вповні зрушене в самих своїх підставах.

Сі переміни, ці нові можливості дають сильні імпульси політичній і соціальній мислі в питаннях «нового неба і нової землі, в нихже правда живе»,—дарма що ся мисль не розгортається поки що вповні в літературі, в пресі, в політичній життю.

Серед документів сих змагань одно з найважливіших—або я таки б просто сказав—найважливіше місце займає промова президента американських Сполучених Держав Вільсона, проголошена ним в засіданню сената Спол. Держав дня 9(22) січня і того ж дня вечером офіційно доручена представниками Спол. Держав всім правительствам—чим було підкреслене все значіння сеї заяви. Маємо перед собою таким чином не тільки виклад гадок визначного політичного діяча, мислителя й ученого (президент Вільсон визначний учений спеціаліст, бувший професор, автор поважних праць по праву державному), не тільки навіть погляди довірем співгромадян поставленої на найвищий можливий щабель авторитету—президента найбільшої з республік, саме тільки вибраного на ново загальним голосуванням, яке дало апробату його поглядам, програмі й тактиці в нинішніх обставинах,—але й акт високої політичної, міжнародньої ваги, котрому американське правительство підкреснуло всю його авторитетність, всю вагу гадок, в нім виложених.

Тим вони й набирають такого значіння в очах усіх зацікавлених перспективами нового життя. Бо ж видима річ, що при виробленню основ нових відносин голос великої заатлантичської республіки—яка вже тепер не з доброго дива, не без певних підстав виступила в ролі посередниці між ворожими сторонами, матиме вагу велику. А підставою її мирової тактики, очевидно, будуть принципи, виголошені в такій незвичайній обстанові її президентом. Він і сам в своїй промові досить ясно дає зрозуміти, що ці принципи будуть поставлені умовою з боку американських

Спол. Держав для будучих міжнародніх відносин.

Стріча, яку знайшла попередня нота президента в справі замирення, очевидно, нітрохи не збентежила його—та мабуть в сій стрічі й не було для нього нічого несподіваного. З притиском висловлює він в своїй промові переконання, що «тепер вже не довго прийде, чекати міжнароднього порозуміння задля забезпечення всьому світові згоди і справедливости». Всю вагу при тім кладе на те, щоб «будуча угода, якою закінчиться нинішня війна, була звязана з певним порозумінням, котрого міжнародній характер зробив би зовсім неможливим поновлення нинішньої катастрофи». Постулат тривкого, певного спокою являється основою всеї політики будучини. «Керманичі держав повинні мати на меті інтереси спокою і в сім напрямі кермувати своєю політикою, так як перше вони будували свої рахунки на війні й неустанно готовились до суперництва і безмілосердної боротьби». І першою умовою такої тривкої згоди през. Вільсон вважає «правильне розв'язання пекучих питань територіального, расового і національного характеру». «Почуте правди і міжнародньої справедливости» повинно бути задоволене в сій сфері національних відносин, щоб стати основою тривкого спокою.

«Рівність націй, на котрій має опиратись будова тривкої згоди, мусить знайти свій вираз в їх рівноправности. В гарантіях сеї рівноправности не повинно бути різниці між націями великими й малими, між державами могутніми й слабкими. Право мусить опиратись на спільну силу всіх націй, від порозуміння котрих буде залежати й згода,—а не на силу котроїсь з них. Розуміється, се не значить рівности територій й иньших ресурсів, і взагалі рівности в поділї засобів, оскільки вони не являються наслідком простого спокійного розвитку народів. Але ніхто й не жде і не вимагає нічого иньшого крім рівного права. Людство прагне в сій хвилі свободи існування, а не рівности засобів».

«Але тут єще елемент важніший навіть від рівного права. Між організованими народами не може і не повинна бути трівка така згода, яка не виходить з принципу, що правительство свої справедливі права отримує з волі народу, і ніхто не має права передавати народи від одної держави до другої, наче то була проста безгласна річ. Для прикладу я от можу сказати напевно, що керманичі всіх держав згодні на те, щоб Польща була єдина, незалежна і самостійна. Але, і всім народам, які живуть під властю держави, що тримається иньшої віри, або має

завдання інші, навіть ворожі сим народам,— всім повинна бути забезпечена свобода існування, віри, економічного й соціального розвитку».

Виходячи з цього принципу рівності народів і держав в будучім житті, през. Вільсон виступає против війни до повної перемоги котрої небудь сторони, тому що «перемога була б рівнозначна з такою угодою, яка була б накинена переможений стороні, бо переможець змусив би переможеного згодитися на його умови. Така угода була б зв'язана з пониженням, насильством, незносними уступками. Вона лишила б по собі занозу обиди, гірку пам'ять, і така згода була б побудована на піску. Тривкою може вважатися тільки така згода, яка уложена рівним з рівним і заложена на основі рівності і рівної участі в спільнім добрі». Далі, пропонуючи як «світову норму» доктрину президента Монрое «щоб ні одна нація не силкувалася підбити під своє пановання інших, але щоб кождому народові полишено право свободного самоозначіння—прав йти вибраною дорогою розвитку без перепон і без застрашування слабших, так само як і сильніших», през. Вільсон виступає і против системи забезпечування інтересів державних дорогою коаліцій». Я пропоную,—каже він,—щоб на будуще всі народи ухилилися від союзів, які могли б їх втягнути в конкуренцію, заплутати їх в сіть інтриг, затягнути до егоїстичного суперництва і наробити заколоту в їх справах». Його програма—свого рода «Сполучені Держави» цілого світу. Він вважає перед усім потрібним забезпечити «свобідні, постійні, безпечні зносини між народами», як одну з важливіших складників в проблемі мирного розвитку народів, і для того вважає потрібним забезпечити всім приступ до вільного моря. Свобідне уживання його вимагає, розуміється, обмеження морських зброєнь, «кооперації морських міжнародних сил для заховання свободи й безпеки на морях, а справа обмеження морських зброєнь приводить до питання може ще складнішого—про обмеження сухопутних воєнних сил, а також усіх програм озброєння».

Всі такі обмеження для свого здійснення вимагають, очевидно, якоїсь реальної сили, котра могла б реалізувати ухвалені норми і постанови й утримувати їх в силі. «Звичайні договори рідко забезпечують довготривалу згоду. Неминуcho потрібно сотворити силу, яка б могла дати гарантію тривкості осягненого порозуміння. Сила ся повинна бути сильнішою не тільки від кождої з націй, які воюють тепер, але навіть від якої небудь коаліції, минулої чи будучої, так щоб ні якийсь нарід ні якісь

союзи народів не могли тій силі противстати. Коли ми хочемо, щоб будуча згода вийшла трівка, її треба забезпечити вищою організованою силою всього людства».

Такі принципи будучих відносин, начеркнені промовою презид. Вільсона *)

Вони без сумніву цінні, і президент не помиляється, мабуть, коли висловлює надію, що виголошуючи їх, він говорить «іменем прихильників свободи і людскости різних країв, без різниці безпосередніх завдань їх свободи», «мовчазних народних мас, які не мали спромоги висловитися з приводу втрати дорогих їм людей і знищення їх осель». Для всіх їх дуже цінно, що такі погляди висловлюються з такої авторитетної трибуни і мають всі шанси бути поставленими при укладанні нових відносин.

Для всіх заінтересованих національною згодою особливо цінне, що промова през. Вільсона вкладає більше конкретного, реального змісту в ходячу формулу «визволення малих народів» або «рівноправності народів». Досі вона звичайно повторюється в такій загальній формі, що туди можна по своїй волі вкладати зміст найбільш різнородний. Високі дипломати й політики, що виголошують сю формулу, під народами та націями звичайно розуміють поняття державні, себ-то оборону самостійності чи рівноправності держав або державних націй. Тільки державні нації мають право на міжнародну охорону своєї свободи й рівноправності, недержавні мали б по давньому зіставатись предметом «усмотрѣній» свого правительства, і до таких питань «внутрішньої політики» зась усім стороннім. Таке ставлення питання одначе не тільки не може вдоволити прихильників свободи і рівноправності—воно небезпечно і для інтересів світової згоди. Виходить, що національність, коли хоче бути безпечною в своїх правах, мусить добитися державної самостійності, иньшої ради для неї немає—все вона буде під угрозою. Але який страшний вибуховий матеріал вносить в політичне жите таке ставлення питання! які завязки нових війн таїть в собі! «Згода, яка не буде заснована на сім принципі (свободи народностей недержавних)—справедливо завважає в своїй промові през. Вільсон,—скрахеє неминуcho: їй бракуватиме підстави, заложеної в почуттю і сумлінню людства; дух всіх народів уперто і неустанно боротиметься против сього (національного

*) Текст її, оголошений Пег. Т. Аг., очевидно, стилізує гадки президента дуже недокладно. Місцями приходится угадувати зміст і зв'яз його гадок. Але головне в них ясне.

поневолення, очевидно), і цілий світ буде цьому симпатизувати. Людство зможе жити в згоді тоді тільки, як його існування буде зрівноважене, але таке зрівноваження не можливе, де мятеться дух, і там не може бути духового спокою де нема свідомости права, свободи й справедливости»..

І сю справу—національних відносин в середині держав през. Вільсон очевидно мислить під міжнародною контролею тої будучої «сили», організацію котрої вважає першою умовою заховання європейської згоди. Ще вчора така ідея міжнародної контролі здалася б неможливою спеціалістам державного права—оборонцям чистоти й непорушности зверхніх прав держави, державної суверенности. Але през. Вільсон не завагався назвати обмеження сеї безмежної недотикальності її першою умовою нових міжнародних відносин. «Треба ж нарешті признати першенство публичного права над індивідуальними правами поодиноких держав», заявив він торік на зібранню «Ліги трівної згоди». В своїй новій промові він уже надає певні конкретні форми (принаймні—більш конкретні, ніж перед тим) сій ідеї організованої міжнародної контролі над самоволею суверенітету, і після тяжких досвідів отсих років ся ідея знаходить собі все більше спочуття. Поки що у державних народів, видимо, більше спочуття викликають його домагання забезпечення міжнародною контролею свободних морських зносин, усунення морської блокади і т. ин., ніж змагання до забезпечення національної свободи і рівноправности. Але приймаючи принцип міжнародної контролі раніше чи пізніше прийдеться поширити її й на сю область.

До того воно мабуть іде. Рік тому, друкуючи на сторінках одної поступової газети статі по національному питанню, я між иньшим висловляв переконання, що раніше чи пізніше надужитим правительств і державних народностей мусить бути положена межа міжнародною контролею, і якийсь міжнародний трибунал в роді гагського кінець кінцем візьме на себе охорону національних меншостей і не-державних народностей від перемоги сильніших. Тоді сі гадки були вычеркнені як недопустимі. Тепер коли виголошені Вільсоном ідеї сміливо вдаряють в сю точку, хоч і з иньшого боку, в тій же газеті я читаю похвали Вільсоновому принципови міжнародних обмежень суверенної самоволі, і сподіваюся, що тепер міжнародня контроля над внутрішньою політикою в національних відносинах уже не здається ересею. «Мій дім—мій замок», говорить Англієць, підчеркуючи недопустимість яких небудь вмішань в його хатні

справи; але право переступає поріг сього замку, коли в нім кривдять малих, безпомічних. Де кривда і насильство, мусить бути приступ праву.

Розуміється, головна трудність у тім, як упорядити органи тої будучої «міжнародної сили», котру през. Вільсон хоче поставити на сторожі принципів рівности, справедливости і згоди. Як зробити, щоб слово сього міжнародного органу було «з властью сполучене» і могло дійсно реалізувати всяку його постанову. Се питання, перед котрим спинялося вже багато реформаторів міжнародного права на папері. Але коли береться до сього голова великої держави, єдиної, котра в момент ліквідації нинішньої війни стоятиме в повноті своїх економічних і всяких иньших засобів, розуміється йому буде легше реалізувати свої принципи, ніж тим кабінетним чи літературним теоретикам нової політики. Тим більше, що виголошуючи свої принципи, він, справді, як сам каже, тільки розвиває ті ідеї, які лежать в основі американської демократії, і—додамо—взагалі в основі демократії світової.

В кождім разі важно вже саме те, що сі принципи нової політики виголошено з такою рішучістю і з такого авторітетного місця.

Гадки сі укладалися під безпосереднім вражінням промови през. Вільсона, а тиждень пізніше зайшла рішуча зміна в становищі Сполучених Держав і їх президента.—Сполучені Держави перестали бути нейтральною стороною. Проголошення Німеччиною підводної війни 18 (31) січня мало своїм наслідком, що Спол. Держави три дні пізніше розірвали дипломатичні зносини з Німеччиною. Після сього з дня на день уже сподівалися війни, але для її проголошення в Спол. Державах треба рішення конгресу, і очевидно з сим актом там не спішались—навпаки останні відомости доносять про заходи Німеччини коло відновлення відносин.

Та чим би не скінчилось отсе напруження, у всякім разі Спол. Держави ще глибше пірнули тепер в відносини витворені війною, і се дає їх голосови ще більшу вагу при ліквідації її. Зближаючись ще тісніше до антигерманської коаліції, вони зможуть мати тим більше впливу на сю сторону, і принципи національної рівноправности й свободи, проголошені Вільсоном, можливо, внесуть більше конкретного змісту в її форми національного визволення.

М. Грушевський.

В і ч н и й в о г о н ь.

Переді мною тоненький зшиточок, в жовтій, скромній обкладинці. Це майже єдиний український журнал тридцятимільйонної України, «житниці Росії», краю багатого, широкопросторого, з стародавньою, своєрідною культурою, з працьовитим, традиційно-делікатним народом, з величезним скарбом в пісні, в словесній народній творчості, в звичаях, таких привабливо-мальовничих і милих.

І всього тільки цей тонесенький зшиточок! Він нагадує мені тих дітей, які ростуть десь у підвалах, без сонця, без повітря, в злиднях, в поневір'янню, з синіми, зацитьканими, заляканими личками і скорбно-розумними очима. Так і вчувається, що от-от він тоненько-тоненько скаже: «Істи хочу! Мамо, папи!».

Хіба не моторошний, не правдивий символ нашого народу цей більше, ніж скромний наш «Промінь»? Кажуть: по кількості мила, яку споживає якийсь народ, можна судити про стан його культурності. Преса з його духовне мило. Але чи ті діти з підвалів, оті синенькі обличчя бачать коли мило, щоб тим доказати свою культурність?

Я не для оправдання пишу це. Не оправдання потребує цей жовтенський символ нашого горя. З болем і закипілою образою дивлюсь я на вимушену убогість нашу. Ми можемо сміливо сказати на вишкирені насмішкою зуби: не ми винні, а ви, що вишкиряєте зуби, що глупотою, неуцтвом, людоджерними нахилами, сприяєте злочинству над цілим народом.

Та не в вишкиряючих зуби усе ж такі річ. Не їм керувати долею народів.

А в чому ж? В чому, де лежить та причина, яка вивела нас на історичний шлях, на те велике роздоріжжя, на якому стоять в сей мент народи, в такому одязі? Через що наш промінь на початку двадцятого століття такий тманий, такий несміливий, такий викликаючий гарячий біль за його?

Економисти, історики, соціологи, учені люди можуть багато нам сказати з цього приводу. Вони не поставлять на наш рахунок тих обставин, що лягли на наші плечі. Але що ми самі можемо сказати собі?

Так, історичні умови, економічні фактори, географічні, етнологічні обставини, все було проти нас. То правда.

Я менше, ніж хто інший хотів би сперечатися з цими істинами. Але вони не в силі дати мені того філософського настрою, який би повинен впливати з таких міркувань. Коли бачиш маленьке дитинча з голодними очима, з недокровним обличчям, що виросло в сутінках темних, безсоняшних підвалів, що несміло посміхається й тягнеться худенькими рученятами до світла, то найменше маєш охоти пояснити це явище соціологічними та науковими причинами. Хочеться не міркувати, не філософувати, не загортатися в фаталістичні настрої, а взяти те дитинча і повести його на світ, на простір, який є правом кожної живої істоти.

А кольми паче хочеться те зробити, коли дитина твій брат, твоя кров, ти сам.

Але ж як вийти? Що робити? Як одсунути ті непереможні об'єктивні, все-сильні причини? Чекати? Ждати, що віки так само змінять їх, як і утворили? Чи це ж по силі простій, індивідуальній психіці людини?

Ні. І от на сей випадок, на випадок безвиходності об'єктивної історії показує нам ще один могутній фактор людського поступу. Це є воля, хотіння, суб'єктивне прагнення того, що не дає об'єктивний хід річей.

Історія учить нас, як рука Великого Хотіння хапала Колесницю об'єктивності за колесо і повертала її в другий бік. Ламались руки, трошилися ноги, гибли життя тих, що тілом своїм хотіли перепинити біг Колесниці. Але вони перепиняли.

Досі ми тільки злегенька, несміло простягали руки й, коли колеса черкали по пальцях, ми швидко дмухали на них і одбігали вбік. Во в нас ще не викресав скажений невблаганний біг колес вогню Великого Хотіння, саможертви, екстазу.

Людина з дитинства людськості носить в собі цей вогонь. Найобережніша, найтихіша, найзабитіша душа має в собі інстинкт громадськості, цей віковичний, необ-

хідніший Промінь, який запалили ще наші печерні предки й через усі віки передали до нас. Коли громада не покривджена, коли громаді добре й ніщо їй не загрожує,—інстинкт цей дремає, лежить згорнувшись клубочком, немов нема його. Людина живе іншими інтересами, керують нею інші вогні.

Але тільки повстає свідомість небезпеки громаді, як клубочок розметується, підводиться, вишкнута інші голоси, прига-

сають інші вогні, виникають тривоги незнані, стародавні, з'являється новий гнів, нова любов,—з'являється Велике Хотіння.

Таке Хотіння буде й у нас. Мусить бути і буде з необхідністю всякого закону життя. І стане воно тим Сонцем, від якого польються на широкопросторі, багату й убогу, зацитькану Україну тисячі веселіших, ясніших Проміннів.

Так бувало і так буде.

В. Винниченко.

Р і з д в я н і д у м к и.

Змаріла краса і розкіш лісів і лугів, замгло там життя, зникли пташки. Негода побила, пошарпала без жалю останнє листе і трави пожовкли, похилилися, а далі й зовсім сховалися під холодним снігом. Мало-мало коли прогляне між хмарами сонечко, та й то—низько, на короткий час.

Аж ось надходять великі свята Різдва і Новоліття; побіду співають святочні дзвони; і люди радіють, висловлюють усякі добрі бажання. Ось приходять вістники свята з привітним співом:

Добрий вечір тобі, пане-господарю!

Радуйся!

Ой, радуйся, земле, Син Божий народився.

Сі слова добрих вістників чули наші давні предки, ще як і не знали християнської віри. Уже й тоді справляли святу вчерею, кутю, уже й тоді колядували.

Звичаї і свята християнських народів часто далеко старіші самого християнства, котре в свій час настало, як новий ступінь в духовній еволюції, а не як щось зовсім небувале—нове.

Коли б поправити помилку в нашому календарі, щоб він був такий, як на заході Європи, то кутя (24 дек.) прийшлася-б у перший день, коли сонце поверне на весну. Той день і був колись великим святом, «дивним народженням», «новоліттем», святом соняшної побіди над темними силами. Сонце, велике, благодійне і непобідиме божество. (Deus solis invicti), згодом стало символом, образом божества правди і добра, так саме, як під «темними силами» стали розуміти не тільки холод і темряву, а й усяке лихо, неправду, злочинство. Так світова, космічна боротьба світла з темрявою, космічне «народження», згодом стали визначати в духовній вселюдській сфері народження етично-релігійне.

Того самого дня, 25 декабря—тільки не по такому фальшивому календарю, як наш,—наро-

дився Діоніс у Греків, і Мітра у Персів (Мітра се божество непобідимого Сонця; культ Мітри був дуже поширений у всій Римській імперії). Того-ж самого дня народився Агні в Індії, Озиріс в Єгипті, Аполон у Греків, Будда у Індусів... Не треба думати, що Будда єсть соняшне божество. В еволюції релігії Індусів, Будда явився вже досить пізно (за 500 літ до Р. ХР.), і буддизм став цілком релігією вселюдського духа, а не космічних сил. А проте і до цієї нової релігії перейшли давні символи, образи, свята і сама буддійська мітологія має виразні ознаки давньої соняшної релігії. І в Європі до сього дня, окрім свят, залишилися такі ознаки, в орнаментах, символах, назвах. Досить згадати про соняшний диск на головах святих і всюди в церковному орнаменті. Відома річ, ніхто тепер не згадує про релігійне вшанування сонця і не зв'язує божества з сонцем, а ті ознаки лишилися по традиції, від давнішого часу, як орнаменти.

Нова релігія вся живе в сфері духа. Кажу се не тільки про тих людей, що належать до тієї, або иньшої церкви, а й про всіх людей нового часу.

Людина єсть створінне громадське і розумне. Людський розум і всі скарги його душі, в слові, в мові і у всіх утворах культури, передаються з покоління в покоління, як один великий, вселюдський і вічний скарб вселюдського духа. Сій великій силі, реальній, а не містичній, підлягаємо всі ми, від самого породження; їй ми вдячні за все, що маємо, чим живемо, на що надіємося, чим втішаємося.

В щоденному житті ми мало даємо собі тями, на скільки для нас важна, велика та соціальна сила, на скільки ми залежимо від вічної вселюдської громади, від усього великого насліддя всіх часів.

Те, що я назвав сферою духа, Г. Спенсер називає над-органічною сферою. Він буде

таку систему: сфера неорганічна (земля, каміння, воздух і т. п.); сфера органічна (рослини, живі тварі і людина, наскільки вона є зоологічним створінням); сфера надорганічна, — все те, що утворив людський дух і що живе в великій скарбниці мови і всіх здобутків культури. Кожна людина живе короткий час, але життя її належить до вселюдської громади, до вічного духа.

Кожна жива душа творить свою частку для вселюдської скарбниці і в їй зостається на віки. Думка і чуття людини, що колись жила, — зостається жити в сфері духа. Наприклад, всі знають, що твори Гомера впливали і впливають на всі пізніші покоління; тим часом ці твори самі явилися в наслідок величезної колективної роботи всіх давніших грецьких поколінь. В книгах Гомера нам уявляється життя дуже архайчне; тим часом ці твори явилися для сього часу на вершині довгого творчого процесу, — він виявляється в прекрасній, добре виробленій мові, в звичаях і установах. Самий простий, непомітний чоловік, якого ім'я не було навіть за його життя відоме далі сусіднього села, — і він брав участь у великій творчій роботі, — чи співав він своєї пісні, чи проводив борозну на своєму вбогому полі, чи шукав права і справедливості в своєму правному ділі, чи намагався зрозуміти сили світа і життя.

А що сказати про книгу, яка не має рівної своїм впливом на людський рід, про велику скарбницю вселюдського духа, Біблію! В своїх обох половинах (старій і новій) вона залишила нам перекази, думки, натхнення, шукання, страждання і надії многих часів, народів і рас. Тепер її читають на 400 мовах всієї землі.

Та хіба й ся величя книга вміщає в собі всі скарби вселюдського духа?

Він не може знайти свого повного виявлення ні в якій книзі і ні у всіх книгах разом. Але кожна, сама проста книга, осяяна думкою,

вігріта щирим теплом серця, — причастна вічному духу, з його вродилася і для його. Так саме, кожне щире слово, кожне, хоч би й дрібне, непомітне діло, коли воно йде у згоді з законом життя, в напрямі вселюдського поступу, розвитку, — належить духу і вічності.

Людина єсть створіння громадське. Жити в громаді, здобувати в їй свою силу і втіху, брати з вселюдської скарбниці і віддавати їй — се й єсть закон життя. Усе, що помогало в здоровім напрямку розвиватися людській природі, силі, розуму, ото добро. Що діяли окремі люди і цілі громади для зросту знання, науки, культури, добрих звичаїв, для доброї згоди між людьми, для солідарності, — ото все добро. Усе те добро безперечно зростає збільшується в світі. І коли часом людям здається щось инше, — що світ і життя гіршає, — то се тоді, коли буває перекопано дорогу до громадської праці, коли зруйновано громадське єднання, організовану роботу для загального добра.

Душа, котра не приймає людського братерського ідеалу, котра не має віри, руйнує життя, іде в суперечку з його законом, — та я душа мертва. Хто не приймає вселюдського ідеалу, той там виключає себе з вселюдського насліддя, той сам краде і нищить свою частку безсмертя.

Живою силою був і буде на вічні часи зв'язок людини з громадою; в тому наша біологічна потреба і функція; в тому наша надія і втіха.

До тебе, мій друже, що читаєш ці слова, коли маєш живу душу, — промовлю: «Пане-господарю, радуйся! Радуйся з цілим світом, з усім родом людським. Радуйся тому доброму, що колись діялося або ще діятиметься, кожному зерну добра і правди, братерства і згоди! що сіяли і сіятимуть в світі усі ті, що працювали для роду людського, для життя і вічності!»

Гр. Коваленко.

До питання про українську народню школу.

(Записка українських робітників до депутатів с-д-ів і трудовиків).

У всіх колах українського громадянства знов на порядок денний поставлено питання про українську народню школу. Здавалось би вже вичерпуюче доведено ту думку, що освіта народу, коли вона провадиться не на тій мові, на якій народ дума, відчуває, говорить, не може бути міцною; що рідну мову — цей могутній засіб освіти, конче треба ввести в школу для українців, і тільки в цьому разі можливо усунути ті перешкоди, що стоять на дорозі природнього розвитку і освіти українського школяра.

Однак роля рідної мови в українській школі все ще перебуває в стадії «питання». Скрізь по школах навчання ведеться на російській мові, по російським підручникам,

Як доказ неграмотности візьмемо статистичні дані 1897 року, які свідчать, що загальний відсоток інтелігентности для всієї держави — 1,3 %, а на Україні — 0,5 %. Загальний відсоток грамотности у Росії — 23,3 %, а по де яких великоросійських губерніях ця норма підвищується до 36,1 %; на Україні ж рівень грамотности серед дорослих стоїть далеко нижче, загальна норма 18,8 %, подекуди піднімається до 24,4 % (Черниговщина), а по де-яких місцях знижується до 10,5 % (Поділля), 9,4 % (Волинь), навіть по окремих повітах падає до 6,3 % (Овруцький повіт на Волині).

Може де кого ці старі ілюстрації не задовольняють. Тих, хто вагається, ми просимо придивитись до останніх статистичних висновків, які ще раз малюють сумну картину стану шкільного діла на Україні: Харківський Статистичний Відділ Губ. Земства, зробивши загальний перепис у 1913 році, найшов неписьмених у 3-х повітах 78 %, 4-х повітах — 80 % і навіть 82 % у Ізюмському повіті. Тільки один Сумський повіт має неписьмених найменше — 72 %. Ну, чи далеко ж ми сягнули за 16 років?

Це ж ще Харківська губ., безумовно одна із самих заможних, промислових і освічених. А що ж діється по інших місцевостях?

Ця сумна дійсність є наслідок сучасної школи з російською мовою викладу.

Ділу народньої освіти ніякі паліативи не допоможуть. Одинокий рятунок — то є введення по школах української мови викладу и перетворення самої школи

Подаючи ці факти, ми не маємо на увазі доводити про необхідність вчити в українських школах на мові українській. Ця думка давно вже має вичерпуючі докази і науково-педагогічні і життєво-практичні; і коли все ж вона ще не увійшла в життя, то винний в цьому старий погляд на окремі нації і їх мову, а також уперті перешкоди

Хронічне явище для нас — рецедів безграмотности.

з боку реакційних кол,

Взагалі питання про українську мову в школі для українців в Росії вже давно вийшло із межі теоретичних міркувань і перейшло в життяську практику, як шляхом утворення учебно-шкільної літератури, так само і шляхом неодноразових спроб різно-родних кругів українського громадянства ввести українську мову в школу; але це й досі ще не здійснено.

Як доказ необхідності заведення по школах української мови викладу, ми подаємо не теоретичні міркування, а пропонуємо членам Держ. Думи звернути увагу на той великий матеріал, що є у нас, і по ньому зрозуміти, наскільки це питання є для нас пекуче.

Харківський університет (1905 р.), поділяючи думку ученого зібрання, найшов необхідним ввести в школу українську мову з дозволом вчити по підручникам на українській мові.

Позитивно вирішили це питання *Педагогічні ради* (1862—1863 р.) гімназій Київської Шкільної Ради, напр. 2-га київська гімназія і Житомирська.

Подобні ж постанови виносять учительські Товариства, як Катеринославське (1895 р.), а також різні вчительські курси.

Немало було винесено подібних резолюцій всякими з'їздами, починаючи від всеросійських (напр. Технічний у 1913 році, або загально-земський 1911 р.) і кінчаючи місцевими (як з'їзд місіонерів у Браїлові 1910 року, або з'їзд законоучителів у Почаєві 1910 року.).

Цей голос людей землі залунав і на епар-

хіальному з'їзді Подільських батюшок, які постановили просити дозволу у св. Синода користуватись українською мовою у початковій школі.

Цю ж саму думку доволі яскраво підтвержує і законопроект про українську школу еп. Нікона, що наробив немало шелесту. Цей законопроект, незалежно від його практичних наслідків, має для нас особливе значіння, бо належить він єпископу—великоросу, який тільки жив на Україні і переконався на власному досвіді в необхідності цієї міри.

Не лишилися збоку від загального руху і Мійські Думи—напр., Полтавська (1905 р.), Одеська (1905 р.) й инш.

Де які українські земства по де-кільки разів піднімали це питання. Із них заслуговують особливої уваги Губернські земства: Чернігівське (1881 р.) Полтавське (1900—1904 р. р.), Херсонське (1881 р.) і повітові: Чернігівське (1870 р.), Борзенське (1900 р.), Єлизаветградське (1895 р.).

Слідком за ними йдуть різні сільсько-господарські і промислові комітети 1902 р., напр. Ананевський, Воронежський, Конопський, Хотинський, Лубенський, Новомосковський, Полтавський, Чернігівський, Херсонський, Бердянський, Лохвицький і инш.

Технічний з'їзд, що відбувся у Петрограді у 1913 році, теж знайшов потрібним завести навчання на рідній мові.

Це ж саме питання не раз піднімалося і Комітетами грамотности у Петрограді, Києві і Харкові.

Навіть Комітет Міністрів не зостався байдужим і у 1904 році визнав, що різні заборони «перешкоджаючи розповсюдженню серед малоруського населення різних відомостей шляхом видання книжок на зрозумілій для селян мові, тим самим шкодять підвищенню його сучасного низького рівня».

Але найбільше значіння має голос самого народу про необхідність ввести в школу українську мову. Ця думка належить не тільки інтелігентним верхам українського громадянства; вона також глибоко проймає свідомість народньої маси, її відчуває сам народ. Справді, як свідчить анкета, переведена приватно у Золотоношському повіті у 1905 році із 378 голосів за українську школу було подано 324.

Про це саме ж говорять і приговори багатьох сільських сходів на Україні після 1905 року, про це свідчать тисячі підписів селян і робітників які прилучили свої голоси до заяви студентів про необхідність українських катедр (1906 рік.).

А ось подія останніх часів—це протест

1790 селян Катеринославської губ. проти відомої заяви д. Родзянка. «Школи з чужою російською мовою—пишуть вони—калічать наших дітей; і не дивлячись на те, що ми несе-мо великі грошеві видатки на шкільну освіту, ми маємо смутний наслідок: 75 % неписьмен-них! А через те—додають вони—«На Україні викладавою мовою повинна бути мова укра-їнська».

(«Народня школа і рідна мова» Прокопович.)

Згідно з вимогами українського народа, хтіли вирішити це питання і 37 послів 3-ої Держ. Думи, коли подали заяву, що в почат-кових школах України мовою викладу по-винна буди мова українська. Ця заява ви-кликала доволі численні суперечки між окре-мими депутатами, бо де хто з них доводив ту думку, що самі українські селяне не про-сять і не хотять української науки в шко-лах. Як відомо, запрос цей було відкинуто.

Як відповідь на ці незрозумілі закиди і протест проти них, посипались доволі численні резолюції і приговори волосних сходів, як напр., у селі Теслукові Дубенського повіту, повітовим з'їздом в Дубні і ин., які вимагали

замість сучасних церковних шкіл відкриття шкіл з українською мовою викладу.

Пригадаємо ще указ св. Синода 1907 року, який давав дозвіл вчителям Подільської Єпархії користуватись українською мовою в українських місцевостях і вводив її у Винницьку школу, що має підготовлювати вчителів приходських шкіл, для викладів і пристосування підручників до розуміння ук-раїнських дітей.

Останніми роками питання про необхідність навчання українською мовою здійснювалось на різних з'їздах кооперативних, сільсько-гос-подарських, а особливо уважно розглядалось у Москві і Петрограді на з'їздах по народній освіті. І останній з'їзд найбільш докладно висвітлив вагу української мови в школі і громадські вагання в цій сфері.

В кінці не можна обминути постанови Імпе-раторської Академії наук, яка висловила-сь за «отмѣну стѣсненій малорусскаго печатнаго слова».

(Далі буде).

Т. Трохименко.

з а к о р д о н о м.

дом за нею виступив з мирною нотою президент Сполучених Штатів Вільсон. В сій ноті Вільсон нічого конкретного не пропонував; він мав на меті лиш зав'язати переговори й дати привід кожній стороні висловити свої головні умови на ґрунті котрих і можна було б підготувати шлях для конференції воюючих держав.

Ся спроба американського президента також не мала жадного успіху. Після того Вільсон виступив в Вашингтонському сенаті з промовою про ті підвалини, на яких повинен бути збудований будучий мир і міжнародні відносини після війни.

Сю промову він знов розіслав всім державам, але і на цей раз його ініціатива осталася без жадних наслідків. Держави навіть не відповіли на ню.

Коли виявилось, що держави согласія рішуче відмовляються від переговорів на ґрунті зроблених пропозицій, Германія оповістила під одну блокаду ворожих держав.

Наслідком цього С.-Штати, відозвавши свого посла в Берліні, вернули паспорт німецькому послові в Вашингтоні. Війну при сім оповіщено не було, але від війни це дуже близько. Далі, Штати звернулись до всіх нейтральних держав з пропозицією йти тим же шляхом, себ то розірвати з Германією всякі зносини. Поки що, на такий крок не відважився ніхто, навіть Іспанія, котру не може стримати вторження Германії.

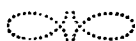
З других подій за кордоном треба зазначити відставку австрійського прем'єра Кербера, замість якого став Клама-Мартиниц. У Франції головнокомандуючого Жофра замінено молодшим і більш енергичним генер. Нівелем. В Греції правительство після кількох тижнів блокади згодилось з ультиматумом держав і зробило усе, чого домагалися союзники. В Польщі сформувалася державна рада з 25 членів і міністерство. В Германії с.-демократична партія остаточно розкололася на дві, і кожна з них має свою фракцію, як в германським рейхстазі, так і в пруським ландтазі.

Остання подія, зв'язана з міжнародними відносинами і дальшим ходом війни, се засідання в Петрограді делегації союзних держав. Само собою разумеється, що постанови сеї конференції, безпосереднє зв'язаної з війною, не оголошуються, але відомо, що головна мета конференції — улаштування загального фронту союзників і пляни їх на близкий час.

По скінченню своїх засідань делегація прибула на короткий час в Москву.

Що торкається міжнародних справ, то останні два місяці пройшли під знаком мирних нот, а закінчилися... погрозою війни як раз з боку тих самих Сполучених Штатів Америки, котрі більш усього старалися погасити кризу пожежу в Європі.

Почалося, як відомо, з ноти Германії, котра пропонувала припинити війну, але нота ся була складена так, що умов мира з неї не було видно, а її тон, жорсткий і погордливий, давав мало надії на те, щоб Германія більш-менш пішла назустріч домаганням держав согласія. Так з тієї ноти нічого й не вийшло; але слі-

СТАНОВИЩЕ РОБІТНИЧОГО РИНКУ.

Крізіс народнього господарства, під знаком якого минає третій рік війни, дуже впливає на становище наємної праці. Робітничий ринок і в мирні часи дуже болюче відчуває різні задержання в розвитку промисловости, сільського господарства і час від часу перебуває в кризіс. Вплив тих причин, які до війни утворювали робітничі кризіси, з початком війни неминуче мусів побільшитись і спричинився тепер до великого безладдя на робітничому ринкові, поєднав такі з'явища, які здається, на перший погляд, взаємо виключають одне одного. Мало не поруч і одночасно з нестачею робітників можна спостерігти безробіття. Разом з великим попитом на працю заробітня плата побільшилась порівнюючи небагато і побільшення її значно відстає від зросту цін на речі першої потреби.

Пригляньмося ближче до причин безладдя, яке панує на робітничому ринкові. Мобілізації повинні були вичерпати мало не весь запас безробітних, який існував перед війною, і до того ще утворити певну нестачу робітничих рук. На нестачу робітників дуже багато скаржаться підприємці. Вони користуються кожною нагодою, щоби зазначити те критичне становище, в якому перебувають їхні підприємства через брак робітників. Треба однак зауважити, що ця нестача робітників значно перебільшується. Нехтується, перш за все, зменшення розмірів фабрично-заводської промисловости, яке викинуло на ринок нові кадри робітників. Крім того, сею нестачою робітників хотять виправдити шукання дешевого робітника.

Перші 8—10 місяців війни життя промислових підприємств мало чим відрізнялось від життя до війни. На перші задержання, викликані нестачою робітників, знаряддя і засобів продукції, розстройством транспорту, підприємства відповіли зменшенням своєї продукції. Галузі, на яких найбільше по всіх країнах, захоплених війною, відбивається вплив її,—будівельна, експортна індустрія, вироби готової одежі, річей роскоши, торгівля, значно зменьшили свою продукцію. Зокрема в Росії до сього треба ще додати спеціальну галузь—продукцію горілки, вина, пива, меду. З середини 1915 року почався масовий перехід промислових підприємств до продукції на воєнні потреби, але се побільшення продукції на потреби війни прибрало більш реальні форми лише в минулому році. Чавунна продукція на Степовій Україні¹⁾ в

1913 році дала 189 мільйонів пудів чавуну, 1914 році 186 мільйонів, в 1915 році—167, минулий рік дав же 175 мільйонів пудів чавуну, а на біжучий рік сподіваються 220 мільйонів²⁾. В залізній промисловости Степової України в 1913 році працювало 85 тисяч робітників, в 1914 році 91 тисяча, в 1915 році 96 тисяч робітників³⁾. Здобуттям залізної руди в Кривому Розі було занято в 1913 році 21 тисяча, в 1914 році 14 тисяч, в 1915 році 19 тисяч робітників⁴⁾. Таким чином, разом з побільшенням воєнної продукції зростала кількість робітників, занятих нею. Криворозський район, який з початку війни найбільше відчував потребу в робітниках, дістав з кінцем 1915 року 19400 робітників, отже трохи тільки менше, як в 1913 році.

Побільшення воєнної продукції утворило великий попит на робітничу працю, який існуюча вільна кількість робітників не могла задовольнити. На сто запропонованих місць пересічно (з 1-го жовтня 1915 року по 30 червня 1916 року) було робітників: на Правобережній Україні⁵⁾ 86, на Лівобережній⁶⁾ — 57, на Степовій Україні—69, а в цілій Росії—75⁷⁾. Ці відомости про велику нестачу робітників, надіслані місцевими бюро праці на Україні центральному в Москві, треба вважати значно перебільшеними. В дійсности нестача робітників не така вже велика, а в вищевказаних даних перевага попиту на працю над вільною кількістю робітників з'ясовується почасти тими труднощами, які мусять перемагти робітник, щоби подати заяву в бюро праці (йому треба явитись в бюро самому—згаяти час). Між тим підприємці охоче звертались за некваліфікованими робітниками разом в кілька бюро праці в надії знайти більш дешевого робітника. Їх надії в значній мірі справдились. Війна утворила нові джерела для поповнення запасу робітників, до того ще більш дешевих, порівнюючи з існуючою заробітною платою. Такими дешевими робітниками стали воєнно-обов'язані, полонені, іногородні, закордонні робітники, жінки, підлітки, діти і нарешті біженці.

Воєнно-обов'язані і полонені складають в Донецькому басейні до 75% всієї кількості

²⁾ „Горнозаводское Дѣло“ № 51, 1916 р.

³⁾ Матеріали кь учету рабочаго состава и рабочаго рынка. Вып. I, стор. 121. Вид. Центр. воєнно-промышл к-та. П. 1916 р.

⁴⁾ Ibid. стор. 119.

⁵⁾ Волинь, Київщина, про Поділля відомостей нема.

⁶⁾ Полтавщина, Харківщина, про Чернігівщину відомостей нема.

⁷⁾ „Экономическое Обзорѣние“ № 2, 1916 р. стор. 80—88.

¹⁾ Катеринославщина, Таврія, Херсонщина і Донщина.

робітників. «Всі отсі люди, пише про них орган горнопромисловців півдня Росії, ⁸⁾ прив'язані силою до Донецького басейну і тому до менту заклучення миру ми можемо бути більше менше спокійними за ту кількість робітників якою в сей час володіємо». (Sic!) Після війни Донецький басейн залишає не тільки полонені, але й воєнно-обов'язані в надії знайти кращі умови праці. «Вдержатъ їх на рудниках ми не будемо мати ніякої можливости» ⁸⁾ турбуються і цілком резонно горнопромисловці. Тому треба заздалегідь готуватись і, знайти заступника сьому дешевому робітникові - полоненому і воєнно-обов'язаному. Звідси походить теорія про те, що дальший розвиток промисловости не можливий без користування закордонною працею.

Закордонні робітники своєю дешевизною, слухняністю приваблюють промисловців і сільських господарів не тільки у нас. Німеччина для поповнення убытку сільсько-господарських робітників відчинила вербовочні контори в окупованих польських і литовських землях, а воєстатні часи взялась за бельгійських робітників. Франція широко використовує працю алжирців. Але найбільшу популярність здобуває закордонна праця в Росії і переважно у нас на Україні. Наші горнопромисловці згодні задовольнитись звичайними китайськими чорноробочими («кулі») продуктивність праці яких вдвое менша як українського робітника. Правда мала продуктивність праці китайця дорого коштуватиме промисловцям, хоч і яка дешева заробітна плата китайського «кулі». Але звідси є вихід. «Китаецъ працює 355 днів в році і ставить се на вить обов'язковою умовою тоді, як наймається бо в Китаї всього 10 свят в році», заспокоює горнопромисловців автор цитованої вище статті ¹⁰⁾. Крім того, можна побільшити ціни на товар і «споживач охоче буде виплачувать всі доповнюючі видатки рудників, викликані дорожнечною робітничого елементу з Китаю» ¹¹⁾. Огже за малопродуктивність, «жовтої праці» горнопромисловці дістануть: 1) добру прикмету китайського кулі—спочивати тільки 10 днів в році, 2) побільшення цін на товари. Таким чином, на китайцеві убытку не буде. Є певні підстави, навпаки, сподіватися, що дещо навіть перепаде з кишені споживача. І до того ще буде зроблено високо патріотичне діло. «Від-

мовлятися від сього завдання ¹²⁾ ми не маємо права, маючи на увазі насути потреби держави», пише орган горнопромисловців півдня Росії. ¹³⁾ Такі ж тенденції що до експлоатації «жовтої праці» панують і в центральному воєнно-промисловому комітеті, який многозначно віщує: «в недалекій будучині жовта праця стане значним фактором в життю промислового півдня». ¹⁴⁾ Китайськими «кулі» закордонний (в Росії ще й інородчеський) запас робітників невичерпується. Принаймі постанови останнього зїзду горнопромисловців півдня Росії в листопаді минулого року свідчать про те, що межі можливого прикладання закордонної і інородчеської праці можуть розширюватись досить швидким темпом. Зазначивши необхідність, ввозу китайців, зїзд визнав бажаним користування працею румунських болгар, висланців з Добруджі і сартів. ¹⁵⁾ Обіжник бувшого міністра хліборобства гр. Бобринського в жовтні минулого року обіцяв 200 тисяч «кулі» на рік. Вироблені міністерством хліборобства правила що до найму й перевозу китайців мають на меті поставити справу на твердий ґрунт. Закупка китайців партіями (не менше як 1000 чоловік) доручається уряду соїдно-китайських залізниць. Сей «товар», на 50 «штук» якого призначається одначе для проводу поліцейський чин, грузять в вагони на Катеринбург, де його розписують по місяцям замовлення. Що до контракту, то він зобов'язує китайців круговою порукою. В разі «наміру» когось з китайців втікти, або на випадок як би китайський робітник протягом договорного строку (не менше 15 місяців) самохіть зовсім кинув роботу, ті робітники, що залишилися працювати, вертають підприємцеві всі його видатки, що тицаться доставки, медичного огляду, фотографування, харчування й одячу втікачів. Сі видатки вишчитуються з заробітної плати «слухняних» китайців, яка призначається в контрактах в один карбованець на хазяйських харчах, з помешканням в робочих казармах за 10½ годин праці в день «при интенсивной работѣ» ¹⁶⁾ (sic! мовляв, не працюватимеш інтенсивно, то дістанеш і менше). Даремна річ з'ясовувати докладно, чим і кому загрожує з'явлення на робітничому ринкові «жовтої праці», та ще й в умовах нашої дійсности. Досить буде зазначити перші наслідки сього сумного з'явища робітничого кризісу—штучне зменшення заробітної плати місцевих робітників і огнища зарази в китайсь-

¹²⁾ С. б. зробити з простого «кулі» порядного чорноробочого.

¹³⁾ Горно-заводское Дѣло № 47 0916 р.

¹⁴⁾ Матеріали къ учету рабочего состава и рабочего рынка стор. 42.

¹⁵⁾ «Горно-заводское Дѣло» № 49—50. 1916 р.

¹⁶⁾ «Путь» № 4. 1916 року.

⁸⁾ «Горно-заводское Дѣло» № 47 1916 р. Е. Ф. Меллер «О необходимости ввоза въ Донецкий бассейнъ китайскихъ рабочихъ».

⁹⁾ Ibid.

¹⁰⁾ Ibid.

¹¹⁾ Ibid.

ких робітничих оселях. Перші ознаки майбутньої небезпеки вже з'являються.¹⁷⁾

Війна побільшила концентрацію промислового і особливо торгового капіталу утворивши тяжкі умови існування для дрібної промисловості і торгівлі. Дрібні підприємці занадто кволі, щоби зматися з руйнуючим впливом війни. Треба перемогти великі труднощі— знайти сирець, машину, дешевого робітника, переховати товар до найбільш можливого побільшення цін і нарешті продати його з добрим зиском. Величезні спекулятивні прибутки, починаючи дрібного підприємця, перепадають тому, хто може, порівнюючи легко знайти засоби, знаряддя продукції, дешевого робітника, великому підприємцеві. Отже зматися з останнім на товарному ринку дрібний підприємець не може, він губить під ногами ґрунт і швидким кроком спускається в ряди пролетарі-

ату. Нарешті, дорожнеча річей першої потреби викликає муніципалізацію окремих галузів промисловості і особливо торгівлі. Коли до цього ще додати безперечні успіхи споживчої кооперації, яка саме під час війни розпускається буйним цвітом, то прискорений темп пролетаризації дрібного самостійного підприємця-промисловця. Особливо торговця не буде підлягати жадному сумніву. Отже нове джерело для поповнення убутку робітничих рук.

В тому ж напрямі, зменшення недостачі робітників впливає з'явлення на робітничому ринку жінок, дітей, підлітків, а з кінцем 1915 року і біженців. Праця дітей, підлітків, а особливо жінок відіграє таку видатну роль на робітничому ринку, що потребує окремого розгляду.

Б. Стопневич.

ВІДОКРЕМЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ.

Під сим традиційним заголовком (wyodrebnienie Galicji) петроградський «Kurjer Nowy» подає такі відомості про польські приготування (без участі українців, розуміється) до відокремлення Галичини:

«Вибраний парламентською комісією Польського Кола під-комітет, котрий працює над новим уформуванням правнодержавних відносин Галичини, од 3-го січня без устанку провадить наради під проводом Білінського. Окрім членів під-комітету, в нарадах приймають участь: крайовий маршалок др. Незабитовський, член крайового відділу Домбський, др. Яворський і др. Бузек, проф. Стражинський, львівські біскупи Більчевський та Теодорович, а також перемишльський біскуп Пельчер. Участь біскупів в нарадах має дати вираз бажанням польського єпископату в Галичині. З надзвичайним зацікавленням і дуже докладно розбирається питання відносин краю до держави і внески що до установління сфери діяльності майбутнього законодавчого тіла і адміністративних влад. Як доносять «Polonische Stimmen»,—спеціальні комітети, що повстали в лоні парламентської комісії, збирають матеріали що до правно-державних, політичних і господарних відносин. Заміри уряду ні що до змісту ні що до форми розв'язання галицького питання до цього часу ще не відомі. В кожнім разі уряд муситиме рахуватися з гадками Польського Кола, через те

зібрані спеціальними комітетами матеріали мають поважне значіння. В нарадах бере також участь міністер для Галичини, Бобжинський. Осередок ваги нарад тепер лежить в конституційнім комітеті. В найближчій часі, як доносить віденська «Neue Freie Presse» з 6-го січня, відбуватимуться важні наради економічного та фінансового комітетів».

Далі подаються небезітересні відомості про дєбати над сим питанням:

«Про економічне значіння Галичини президент віденської торгової палати, др. Шілер висловлює такі гадки: «Вагу справи відокремлення Галичини можна вже бачити з того, що людність Галичини становить третю частину людності Австрії і що Галичина своїми багатствами і здобутками: сіллю, газом, вуглем, деревом, вбїжжєм і худобою стоїть на першому місці австрійських коронних країв. Перелічені предмети, становлять частину підстави господарської системи Австрії. Продукція Галичини має величезне значіння для нашого військового та фінансового господарювання. Кожна зміна відносин в тім краю не позостається без впливу на загальні інтереси Австрії, а особливо на її господарне життя. Домагаємося, щоб нам дана була можливість в відповідній часі висловитися в обороні наших інтересів в сій важній справі».

«Вислів др. Шілера, завважує галицька преса, характерний з різних поглядів. Перед війною все говорилося, що Галичина—край бідний, що західна Австрія докладає до нього. Кожний видаток, кожна підмога були метою злосливих нападів певної частини преси віденської торгової палати, фінансові віденські круги ще матимуть, очевидно, слово в сій справі. що Галичина є найдорогшим коронним краєм Австрії. Як бачимо, всевітня війна змінила і в тім напрямі погляди, котрі рані ще вважалися за аксіому».

¹⁷⁾ Російська часопис «Путь» (№ 4. 1916 р.) сповіщає, що китайський посол в Петрограді повідомив міністра закордонних справ, що до нього дійшли чутки про тяжкі умови праці китайських робітників і звернувся з проханням дозволити командировку спеціальної комісії при участі китайського посольства для завоювання із становищем китайського робітництва. Прохання посла, як сповіщає часопис, задоволено.

ХРОНІКА.

На фронті—в Земському Союзі.

Маленький промінь нашого національного життя з'явився і в умовах життя співробітників земського союзу на західному фронті. Він з'явився як наслідок хоча ще й досить м'явого, громадського життя тих тисяч «третього елементу», яких сучасна дійсність закинула в численні організації союзу. З початку ініціатива виявилась у Мінську,—цьому центрі життя союзу на західному фронті; потім, по троху, почала вона виявлятися і в інших місцях!—ближчих до фронту. Найбільшим реальним наслідком цієї ініціативи—єсть, поки ще невеликі, книгозбірні в Мінську, Воложині, Філіцовічах, Луніньці, і друг. місцях. Мінська бібліотека охоче йде назустріч потребам всіх окремих національностей. Єсть і український відділ, який систематично поповнюється. На вечорах, які улаштовує ця бібліотека,—теж знаходить собі місце національна творчість різних народів. В цьому напрямкові цікавим був вечір 3-го января: на ньому була, крім російської, беларуська, українська і польська музика, деклямація і спів. Дуже жваво на цьому вечорі йшов продаж шовкових бантиків різних національностей; крім згаданих, продавалися значки і латиські та литовські.

Лист з Волині.

На долю Волині випало зазнати чимало тог великого горя, якого зазнала близька, рідна нам Галичина. Ще з перших днів війни життя громадське йшло своєю нормальною стежкою і мало чим відрізнялося від попередніх днів.

взагалі, все йшло гарно, бадьоро, жваво.

Але згодом інтелігенція міська посунула в земські та Городські Союзи, а слідом за ними потягнулась і сільська. Кожний старався вишукати *безпечне* місце, де байдужісенько сидять собі досі, більшого нічого не бажаючи і нічим, окрім своїх власних справ, не цікавлячись.

Село осталося саме. Інтелігенти покинули які були, а ліпших громадських робітників забрано до війська. Кооперативні товариства стали хиріти, справи неладилися. В Житомирському повіті відомо більше двох десятків таких споживчих товариств які попали до рук місцевих кулаків, нічого в кооперативній праці не розуміючих. Де які з них, щоб прибрати до укр крамницю споживчого Товариства, спершу мали по десять паїв, а потім забиралися до

председательства, а потім забирали всі справи товариства до рук і керували всім як то було їм до сподоби. Позичкові товариства теж попали до рук таких людей як волостні писарі, або до людей без всякого роду праці, які без хабара нічого не зроблять.

При багатьох таких товариствах були невеличкі бібліотеки, які тепер знищено. В Житомирському повіті, можна сказати напевне, лишилося справжнім кооперативним товариством Янушпільське.

Заробітків є досить, оплачуються вони начеб-то й добре, але при сучасній дорожнечі це майже ніщо. Довгі вечори просиджують без всякої роботи в темноті, бо нігде дістати газу.

Після того, як Австрія вийшла з Кремянецького, Дубенського повіту, багато втікачів верталися до своїх домівок, але скоро вернулися назад не знайшовши там не тільки своєї хати, але ледве пізнавши те місце де стояло село. По першим статистичним працям Губернського земства, видно страшний плід літньої боротьби на Волині, коли багато сел знищено до щенту. Особливо постраждала від війни Білокриницька волость (Кремянецьк., пов.), де великі, в 300 номерів села лишили після себе на пам'ятку по півдесятка осмалених хат, а то все село уявляло собою купу вугілля, та довгий ряд чорних димарів.

В почаївській лаврі все лишилося цілим, за винятком побитих вікон в чернечім будинку,

які повилітали від артилерійської стрілянини під час бою. Церква св. Гиви з його гробницею зовсім ціла, архирейська церква в архирейським домі була зрублена ідальнею офіцерського зібрання, а в церкві Варвари був упоряджений кинотеатр. Всюди було проведено електричне освітлення і зроблена водокачка, чого там раніше не було. Але за те-ж цілком був знищений склад союзного видавництва, знищені всі видання «почаєвського Листка».

Друкарню з Почаїва встигли вивезти на хутір Зозулинці-Червоні (Київщина, Бердичівськ. пов.), де зараз друкується «Поч. Листок» і розсилається по волинських парохвіях, як орган рекомендований для обов'язкової передплати сільським батюшкам Архiep, євлогієм. Цікаво зазначити те, що Арх. Віталій випускає ще листочки «душеполезного читення», на яких слова «Благословеніє сятої Горы Почаевской» замінив на: «Благословеніє святої обители Украинской»...

Останніми часами де ким з українців Житомира заложилось артистичне товариство, яке має виставляти українські п'єси в помешканні народного дому на Мальованці. Окрім того, відомий в Житомирі регент хору Михайлівської церкви Микола Б., упорядковує вечір-концерт українських колядок. Минулого року ним-же був упорядкований такий концерт, який мав в житомирян надзвичайний успіх.

Останніми часами, серед сільського народу стало розповсюджуватися багато всяких казок і легенд про недалекий мир. Разом з тим, стали з'являтися якісь люди що проповідують в безграмотних, писаних на шматках паперу молитвах, прихід Антихриста і в одній з таких молитв товмачється про шкодливість діторождения в такі часи.

Дивитися тяжко на таке життя і страшно стає як подумаєш, яка панує страшна тьма, яка сила праці лежить в будучому і як мало працівників на народній ниві.

Клим Поліщук.

Галицькі українці. На конгресі демократичної партії, яка має найбільший вплив в політичному житті Галичини, заявлено енергійний протест проти відокремлення Галичини. Заявлено, що українські землі мають право утворити окрему автономну провінцію, політично з'єднану з Австро-Угорщиною. Також українці проіснують проти приєднання Холмщини до майбутнього Польського королівства і вимагають для українських земель, які займає військом центральних держав, автономної урядової інституції, а також признання української мови офіційною по школах і інших інституціях, що мають релігійний, або політичний характер. (Р. Від;)

Українські приватні гімназії та школи у Буковині. У м. Городенці (Буковина) 23-го вересня 1916 р. отворено приватну гімназію. До 1-ої класи записалось 16 учнів, до II—18, до III—12, до IV—9, до V—7, до VI—4, до VII—13, до VIII—5. Разом ходить до гімназії 84 ученика. Наука ведеться на основі давнішого плану і підручників, лише без науки німецької

мови. Удержується гімназія з оплати учеників, що вносять по 15 кор. на місяць. Крім гімназії отворено у м. Городенці 4-х класову українську народню школу з 6-тю відділами і 4-х класову народню польську школу з 4 відділами. До цих шкіл ходить молодь, що скінчила народні і віроісповідні школи. Народні школи удержує магістрат м. Городенки.

Крушельницький.

Нове українське видавництво. В осени минулого року розпочало в столиці діяльність «Видавниче т-во «Вєрнигора» у м. Київ». Видання його призначене передовсім для інтелігенції. Поділяються вони на такі секції: класичну, наукову, юнацьку, дитячу та мистецтв. В першій секції намічено такі твори: «Тартюф» Мольєра (незабаром вийде з друку), твори І. Франка, О. Кобилянської та інших класиків всесвітнього письменства. У другій секції в першу чергу йде Ніцше «Так мовив Заратустра». У юнацькій—міститимуться романи Жульє-Верна і романи з історії України та інших поневолених народів. У дитячій секції в першу чергу йдуть казки І. Франка. Секція мистецтва видає серії художніх листівок, присвячених переважно українському малярству. Випустили вже серію М. Жука (4 листівки).

Адреса т-ва «Вєрнигора» Київ, Львівська 33, пом. 28.

До життя українського театру в окупованій Галичині. У №2—4 нашого журналу були подані не зовсім точні і не повні відомості про український театр у Галичині. Тепер ми маємо допис із Тернополі.

Мушу спростувати, що до Галичини не приїздив ні один український театр з Росії а се або місцеві театри, або аматорські спектаклі. Український театр в Тернополі є театром місцевим, галицьким, котрий почав свою діяльність ще при кінці 1915 р., під Дир. Леся Курбаса. Театр придбав собі симпатію не тільки серед українців, але також у Росіян, котрі радо посідають театр. Під взглядом артистичним стоїть театр досить високо маючи у себе таких артистів як П. Рубчак і П. Бенцаль. Театр матеріально стоїть також не але. Чистий дохід з вистави «Кума Марта» яка відбулася 29.XII.16 призначив театр на українську гімназію в Тернополі (372. 200). Директором театру є Н. Бенцаль а секретарем Т. Пилипенко. Другий український театр є в Коломиї під Дир. П. Леонтовича а все проче—се лиш аматорські спектаклі.

Остають з поважаннем Т. Клим. (Тернопіль).

У м. Двінську. 7, 8 і 9-го грудня відбулися вистави української трупи під орудою Ф. Н. Чарновської у Ріго-Орловському ж. д. театрі. Пройшли «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» і «Сватання на Гончарівці». Маленька трупа цілком заслужує похвали вся взагалі. Помітно, що люди ставляться до свого діла цілком свідомо і з любовію.

Взагалі вистави, хоч і не без дефектів, лишили по собі приємне враження, і зостається пожалкувати, що ся трупа приїхала на такий короткий час. Українська трупа—бажаний гість. Я знаю людей, що ради вистав приїздили за десятки верст і вночі мусили вертатись назад.

І. С.

Життя сем'ї кобзаря Пархоменка. З Чернігівщини нас повідомляють, що сем'я відомого українського кобзаря Терешка Пархоменка, після його смерті, перебуває в дуже гіршому й тяжкому становищі. Сама жінка небіжчика—стара і до того ще сліпа. Сем'я велика і троє дітей ще малі.

Матеріальної або якої іншої допомоги давно вже нема нівідкіля. При теперешній дорожнечі і при тому недостатку, в котрому живе вся сем'я кобзаря, не можна нічого докупитись. І взагалі, як помер Терешко Пархоменко, то вся родина його живе в великому убожестві і ніколи не знає доброї години...

Адреса така: Ст. Мена, Чернігівської губ., с. Волосковці, хутір Посудевського, євдокії Євсеріянівні Пархоменко.

Лист в редакцію.

Високошановний Пане Редакторе.

Просимо уклінно помістити нижше наведене листом на сторінках Вашого шановного органу і передати вислані нами на Ваші руки 300 р. (триста) на фонд маючої основатися в Києві укр. гімназії.

В хвили, коли нещасте і горе повисло над нашою рідною країною, і коли народна наша будучина являється перед нашими очима в таких непевних і мрачних красках, яким лучем впала на нашу душу вістка про заходи для осягнення рідної школи, а особливо для заснування української гімназії в рос. Україні.

Ми, засланці Наримського краю, відірвані лихою судьбою від рідної землі, без різниці кордонів, хоч переважно селяне і робітники, розуміємо вагу сеї справи для нашої ідеї, і вітаємо її як першорядний факт, як основу нашої народньої свідомості і гордості.

Рівночасно пересилаємо на сю високу ціль, а спеціально для маючої основатися укр. гімназії, з наших скупих достатків 300 р., як вдовину лепту.

Ми переконані, що український народ щедрою рукою торкнеся сеї справи, бо в своїй школі воскресне і наша свідомість і сила.

Адміністр. засланці Наримського краю. (60 чолов).

БІБЛІОГРАФІЯ.

Іван Франко. Мойсей. Поема. 3-тє видання. Видавниче Т-во «Криниця» у Києві. 1916. Ст. 56, ціна 50 коп.

Поема Франка «Мойсей»—се одна з найкращих перлин новочасної поезії української. Постає Мойсей, пророка-громадянина, який веде свій народ до кращої будучності і мусить усе своє життя поборювати маловір'я свого народу, його неохоту до витривалості боротьби за далекі, ідеальні цілі, мусить боротися з ляхими порадиниками-демагогами, що спокушають народ обманом дешевих і легко-осяглих благ, проб зіпхнути його з шляху ідеалу, нарешті мусить поборювати в собі самому дух зневіри й песимізму,—се один з найбільш величких образів, який створила українська поезія. Критика в свій час зауважила, що в образі Мойсея вилилась ідеологія самого поета, що, так само як жидівський пророк, сорок літ будив сумління власного народу, невтомно закликав його на шлях боротьби за вищі ідеали і так само доходив до зневіри, бачучи, як важко порушити юрбу в ім'я високих ідеалів визволення духа, коли вона, байдужа до ідеальних потреб, хоче тільки задовольнити свої жолудкові потреби, прагне тільки тепленького куточка і тихенького життя. І справді, коли ми тепер, стоячи вже над свіжою могилою поета-громадянина оцінюємо його роль в житті нашого народу, се порівняння з біблійним пророком, споеитизованим в його поемі, мимоволі спадає на думку. Нам стає ясно, що Мойсей і жидівський народ, це синтез того народу, серед якого довелось жити і творити нашому поетові. Коли ми читаємо признання Мойсея:

«О Ізраїлю, як би ти знав,
Чого в серці тім повно!
Як би знав, як люблю я тебе!
Як люблю невимовно!
...Бо люблю я тебе не лише
За твою добру вдачу,
А й за хиби та злоби твої,
Хоч над ними й плачу...»

Нам вчувається в сих словах голос душі поета, котрий

Все що мав у житті, то віддав
Для одної ідеї,

І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.

Тому то захоплює так і хвилює нас трагедія Мойсея його народу, близькими й зрозумілими стають нам тяжкі сумніви пророка, одного з тих, що рвуться весь вік до мети

вми ають па шляху.

Поема «Мойсей» виходить оце вже третє (перше у Львові в 1905 році, друге там же таки в 1913 р.). На жаль в сьому новішому Київському виданні нема «Прологу» («Народе мій, замучений, розбитий»), що з такою художньою експресією пояснює символістичне рззуміння «Мойсея». З другого львівського видання передруковано в цілости авторову передмову про літературні джерела поеми, передмову мало цікаву для широкої громади читачів.

М. Жученко.

А Каценко. Згадки про Сагайдачне та його околиці. Українське видавництво в Катеринославі. № 4 Катеринослав. 1916. Ст. 95, ціна 50 к.

Сагайдачне—се місцевість над Дніпром недалеко Хортиці, місцевість дуже гарна і поетична. І вона сама і багато місць коло неї зв'язані з споминами про Запорожжє, а природа кругом така гарна, що варто приїхати туди—спеціально й помилуватися красою сього запорожського гнізда. Д-ій Каценко описує Сагайдачне й його околиці в формі дитячих споминів—про часи давніші, коли дика краса Дніпрових скель і дубових гаїв над водою не була ще так порушена невблаганною рукою індустрії так як тепер, коли кругом уже пройшли залізниці, повибудовано фабрики й багато всякого людського житла. Ці спомини про дитячі мандрівки з ріжними пригодами пересипані увагами й згадками про запорожську старовину, про події й особи, зв'язані в переказах з урочищем «Сагайдачне», а особливо про славного гетьмана ім'я которого традиція прив'язує до скелі над Дніпром. Оповідання ілюстровано малюнками—знимками краєвидів хортицької околиці й старих малюнків з діяльності гетьмана Сагайдачного. Книжка читається з неослабним інтересом і особливо надається до читання молоді. Не зайвим вважаємо пригадати (в книзі цього чомусь не зазначено), що оповідання ці друкувались первісно в «Дніпрових Хвилях» за 1910 рік.

Д. Д—ко.

В. Винниченко одержав у половиннім розмірі Грибодовську премію за пьєсу „Брехня“ (в перекладі на російську мову) Другу половину премії одержав російський драматург С. Найденов.

На українську гімназію одержано від Романа Левицького з Егоревська, Рязанс. губ 15 р. (збірку, яку зложили: С. Гладкий, А. Грицей, В. Дубінський, Л. Затирка, Р. Левицький, П. Сосенко і В. Фролак (полонені укр. офіцери).

„Український Комітеті допомоги жертвам війни“ звертається до українського громадянства з горячим проханням допомогти захочати сили кращих синів народу для будуччини. Датки просить прислати на адресу Москва, Воздвиженка ул д. Брискорна 35.

Редактор-видавець Л. Сологуб.

Москва Просмотрѣно военною цензурою.

Типографія М. И. Смирнова, подъ фирмой „Московскій Листокъ“. Воздвиженка, Ваганьковскій пер. № д. 5.